

RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 139 (9).**

1922. a.

Sisu: 1. Päwakorra wastuwõtmine. — 2. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele endistelt mõisatöolistelt maa ärawõtmise kohta. — 3. Rahwaerakonna Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutöoministrile Kärkna riigimõisa rentimise asjus. — 4. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatlise tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale saatkondade saatmise asjus rahwuswahelistele konwerentsidele Riigikogust mööda minnes. — 5. Walga-Koiküla raudtee ehitamiseks maade ja ehituste wõõrandamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 6. Walk-Koiküla raudtee ehitamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 7. Iseäralise kinnitussajade komitee ja kinnitussajakonna rahaministeeriumi alla ülewiiamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 8. Kütide määruise muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 9. Petseri maakonnas ja Wiru maakonna Naroowa-taguses osas töötawatele põllutöoministeeriumi maamööõtjatele kõrgendatud elukalliduse lisapalga maksmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 10. Eesti demokraatliku wabariigi ja Wene nõukogude wabariigi wahel tehtud metsa ja metsamaterjalide Eestisse parwetamise lepingu kinnitamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 11. Tsiwiilseaduste kogu (S. k. X. k. I. j. 1914 a. wäljaanne) § 1489 ja hankede ja töowõtete seaduse (S. k. X. k. I. j. 1916 a. wäljaanne) § 118 muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 12. Linnade hüpotegiipankade põhikirjade kinnitamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 13. Loomaterwishoiu walitsuse ja loomaterwishoiu komitee põllutöoministeeriumi alla ülewiiamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 14. Riigiasutuste ametnikkude ja teenijate koosseisude muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 15. Töö-hoolekandeministeeriumi 1922 a. korraliste kulude eelarwe muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 16. Maaseaduse laiendamise seadus (Naroowa-taguste ja Petserimaa maa-alade peale (Naroowa-taguse ja Petserimaa maaseadus) — II lugemisel. Wastu wõetud. — 17. Järgmise koosoleku määramine.

Riigikogu koosolek 29. juunil 1922. a. kell 10 h. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 72 Riigikogu liiget. Koosolekut juhatab esimees **J. Kuk**, wahepeal abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits**.
Walitsuse lauas: wälisminister **A. Piip**.

Koosolek algab kell 10.30 min.

1. Päwakorra juhataja J. Kuk:
wastuwõtmine. Awan Riigikogu koosoleku. Riigikogu liigetele laialisaadetud päwakorras tuleb päwakorra-punktide 16, 17, 18, 19*) kohta enne otsustada, et neid päwakorda wõtata, kodukorras ettenähtud kolmepäewalist tähtaega arwesse wõtmata, mis muidu I ja II lugemise wahel peab olema. Kas on päwakorra kohta weel mingisuguseid ettepanekuid? Ei ole. Siis panen hääletamisele küsimuse, kas wõtata päwakorra-punktide 16, 17, 18 ja 19 all nime-

*) 16. Normiwilja waheraha äratarwitamise seadus — II lugemisel. 17. Ajutise riigikontrolli seaduse muutmise seadus — II lugemisel. 18. Kontrollnõukogu liigete ja nende asetäitjate palgaseadus — II lugemisel. 19. Pärandusmaksu muudatuste seadus — II lugemisel.

tatud seaduseelnõud täna päwakorda. (Hääletatakse.) Sellega on päwakord nähtawa enamusega wastu wõetud. Riigikogu läheb esimese päwakorra-punkti juurde.

2. Eesti iseseiswa sotsialistliku töölistepartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele endistelt mõisatöolistelt maa ärawõtmise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:
„Maaseadus ja eriti ta teostamise wiis pole parandanud maatöölise wiletsat elukorda, waid on nad asetanud weel wilet-samasse seisukorda. Kuna maaseaduse teostamisel maa peajasjalikult antakse jõukamaile ja onupoegile, kaotawad endised mõisatöölised oma sennisegei wiletsa näljapalga ja ulualuse. Hoolimata walitsuse lubamisest endiste mõisatöölise eluwõimalust kindlustada, näeme, kuidas walitsuse asutused järjekindlalt endiste mõisatöölise ja waesemate riigirentnikkude elamiswõimalust sihilikult häwitawad.

Isegi neilt töolistelt, kes omal ajal mingi ime läbi lapikese maad harimiseks saanud, wõetakse see pärast jällegi tagasi. Nii wõttis 22. mail sel aastal Tartumaa 8. ringkonna walitseja mitmelt endiselt mõisatöölisel Sarakuste mõisast harimiseks saadud külwiwalmis maa ära,

isegi neilt, kel kõigest 1 wakamaa maad oli. Maata ja ülewälpidamiseta jäänud kodanikkude küsimise peale, mis neil nüüd teha, wastanud 8. ringkonna walitseja: „Wõite endid ühes loomade ja kraamiga Emajõkke ära uputada.“

Kuna samalaadilised juhtumised mujalgi tihti korduwad ja Wabariigi Walitsuse hoolimata korduwaist lubadusist midagi pole teinud endiste mõisatööliste kindlustamiseks, teeb Eesti iseseiswa sotsialistliku töölisterpartei Riigikogu rühm ettepaneku pöörata Wabariigi Walitsuse poole järõmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusele kirjeldatud juhtumine teada.

2) Missugustel põhjustel wõetakse endistelt mõisatöölistelt neile harimiseks antud maa ära.

3) Kas ja kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus teostada mitmel korral antud lubadusi endiste mõisatööliste kindlustamiseks.

Palume wõtta see arupärimise-ettepanek Riigikogu 29. juuni s. a. koosoleku päewakorda.

Tallinn, 27. juunil 1922 a.

E. i. s. t. p. Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) P. Keerdo,
Oskar Gustawson,
W. Orras.“)

Arupärimise põhjendamiseks on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (is.): Ei ole tarwis peatama hakata küsimuse juures, kas on meie maaseadus kehwmematele kihtidele soowitaw wõi mitte. On ju kindel, et kodanline enamus, kes maaseaduse wälja töötas ja teda ka nüüd teostab, seda kõik oma kihil huwides tegi ja teeb. Maaseadus pole mitte rajatud alusele, et maad saaksid need inimesed, kes sennini maad tegelikult on harinud, waid seal on eesõigus antud sõduritele, waatamata, kas ta põllutöeline, igasugustele ühiskondlistele ja kaubanduslistele ettewõtetele. Mis maaseadus weel ei wõimalda, seda on katsutud üksikute walitsuse korralduste abil läbi wiia. On terve rida asutusi: warsakaswatuse ühisused, seemnewilja kaswatuse ühisused, ja kuidas neid kõiki nimetatakse, kes maasaamises eesõigustatud. Need on tegelikult puhtärilised ettewõtted, nimetus on ainult sildiks, mille all äri aetakse. Kuna maaseaduse § 24 räägib, et kehwmematele maatarwitajatele tuleb riiklist abi anda inwentaari muretsemiseks,

näeme meie, et kehwmematele üldse maad ei taheta anda. Maasaajate nimekirja wõetakse ainult neid üles, kellel on teatud warandus, kes suudab inwentaari muretseda ja maad harima hakata. Teiste sõnadega: maasaajad ei ole mitte töölised, waid ainult jõukam kiht. Esiialgu on küll mõned mõisatöölised maad saanud, aga pärast wõetakse ka see nende käest ära. Niisuguseid juhtumisi on palju ja ühest sarnasest loost räägib ka meie tänane arupärimine, nimelt Sarakuste mõisatöölistelt neile antud maa ärawõtmisest. Nimetatud mõisa töölised olid umbes paar aastat seda maad oma käes pidanud ja tänawu aasta maikuus tuli ringkonnawalitseja ja wõttis neilt maad ära, mis sügisel juba üles küntud, seega siis külwiwalmis haritud olid, kuna mehed ise wäljas teed tegemas olid. Ühede poolt walmisharitud põld wõeti nende käest ära ja anti teistele.

Meil kõneldi siin alles minewal koosolekul kõrgematele sõjawäelastele autasu andmisest, küll maa, küll miljonite näol inwentaari muretsemiseks. Samal ajal, kui kõrgematele sõjawäelastele maad autasuks antakse, ei saa lihtsõdurid oma igapäewaseks ülespidamiseks mitte maaga warustatud. Käesolewal juhtumisel on ühe mõisatöölise, nimelt Leena Suits'u poeg, ka sõdur, aga ta on maast ilma jäänud. Põllutööminister tegi omal ajal korralduse, et endistele mõisatöölistele planeeritud mõisast 3—5 perekonna peale üks normaaltalu tuleb anda. Aga seda ei ole mitte tehtud. Ja kes on juhtunudki maad saama, sellelt wõetakse see pärast jälle ära, ka siis, kui maad kõigest üks wakamaa oli, nagu käesolewal juhtumisel Sarakuste mõisas. Mis motiivid sellega tehakse, on teadmata. Kas talitawad ringkonnawalitsejad omawoliliselt wõi kõrgemalt poolt saadud juhtnõõride järele, see küsimus jääb lahtiseks. Kuid igatahes on niipalju teada, et seesama ringkonnawalitseja on osanud oma lähematele sugulastele kõigeparemad maatükid kätte muretseda, mis neile ka kinnitatud on.

Wõib olla, üteldakse siin, et maade ärawõtmine sellega põhjendatud on, et mõned nendest mõisatöölistest punased on olnud. Nimelt on ühel kaks poega Eesti wägede poolt sel ajal, kui Eesti wäed sisse tulid, maha lastud. Kui pühakirjas räägitakse, et wanemate patud nuheldakse laste kätte, siis näeme, et siin tehakse laste „pattude“ eest wanemaid karistada. Käesolewa arupärimise wastuwõtmine wõimaldaks walitsusel wastata,

kas see Tartumaa 8. ringkonna walitseja härra Laos'e ütetus „Wõite endid kõige kraami ja loomadega Emajõkke ära uputada“ ka walitsuse seisukoht on. Wõib olla, arwab walitsus tõesti, et need tööliised, keda tööandjate kurnamiseks enam tarwis pole, endid ära wõiksid uputada.

Panen ette seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **J. Kuk:** (Hääletakse.) Arupärimist on toetanud 27 Riigikogu liiget, sellega on ta wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

3. Rahwaerakonna Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööministrile Kärkna riigimõisa rentimise asjus.

sest mõis ei saanud mitte kiriku nimele kreposteeritud ja on tänapäewani kreposteerimata.

Kärkna kogudus ei ole ilmaski kuigi suur olnud. Poliitilise muudatuse järele, kus riik preestriks enam palka ei maksnud, lagunes kogudus üsna ära. Ei ole juba Kärkna aastate jooksul enam preestrit, ei salmilauljate ega kooliõpetajate. Wäikene, alla 100-liikmeline kogudus ühines läheda Tartu linna õigeusu Jüri kirikuga.

Mis oleks nüüd loomulik, kui et likwideeritud koguduse käes tarwitada olnud riigimaad, mis tühjast kirikust ja koolimajast, — kus ka maad olemas, — 5 wersta eemal, riigile tagasi wõetakse. Kuid wana koguduse waremil hoidis enast alles veel endine kirikunõukogu. See kuulutas endistele Kärkna mõisa rentnikkudele, wennakste Kaltidele, rendikontrahid üles ja kaebas nad kohtusse, et neid kewadel 1922 kohtadest wälja ajada.

Põhjenduseks oli, et rentnikud nõukogu poolt kõrgendatud renti maksta ei tahtnud, waid kroonu renti nõudsid. Rentnikud olid 12—15 aastat oma kohtadel olnud. Rahukohus mõistis rentnikud kohtadest wälja, sest et nõukogu, nende rendileandja, omal ajal seda nõudis.

Waheajal pöörasid rentnikud Kalt'ide põllutööministeeriumi poole palwega, neid koguduseta nõukogu alt wabastada ja maad neile otse riigi poolt edasi rentida. Põllutööministeerium leidis, et kogudust enam olemas ei ole, et mõis mitte kogu-

duse nimele kreposteeritud ei ole, ja otsustas meestele uued kontrahid anda ja endised kiriku tarwitada olnud maad riigi kätte üle wõtta, mis juba 1. mail s. a. pidi sündima, aga arusaamata wiisil ei olnud ministeeriumi käsk 1. juunil veel täidetud. Uue pealekäämise peale andis ministeeriumi telegraafilise käsu järele ringkonnawalitseja Kalt'idele uued rendikontrahid 7. juunil kätte, wõttes poole aasta rendi wastu ja lasi neil ka hoonete kinnituse maksu ära maksta.

Wõis loota, et waewatud rentnikud, kes kewadised põllutööd ära olid teinud, nüüd kiusamisest pääsewad ja ministeerium kohtule teatab, et endised kiriku tarwitada olnud kroonumaad riigile tagasi on wõetud, millega protsess muidugi oleks lõppenud, kuid midagi selletaolist ei sündinud. Endise nõukogu esimees sõitis põllutööministri abi dr. Raamo'i juurde — ja see otsustas praegu korraldatud asja ümber, tunnistas uuesti maad olemata kiriku omaks ja leppis sellega, et kohus rentnikud peab wälja tõstma selle järele, kui nende esialgsed uued kontrahid sellesama ministeeriumi poolt kätte antud, rent ja maksud wastu wõetud.

Arupärijad on arwamisel, et sarnane kiriku tarwitada olnud maade päästmine riigi käest täielik wäärnähtus on ja et põllutööministeerium rentnikkudele, kes oma kohused täitnud, rasket ülekohtu teeb ja oma mitmekordsete otsustega riigivalitsuse tarwilikku autoriteeti kodanikkude silmis kõige raskemalt maha kisub.

Palume sellepärast põllutööministrilt wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Kas on põllutööministril Kärkna mõisa rentimise lugu oma mitmekordse otsustamisega ja rentnikkude wäljatõstmisega, ja riigiwaranduste tagasiandmine olemasolemata kogudusele teada?

2) Kui jah, mis mõtleb walitsus teha, et rentnikka, kellele maad kord edasi renditud, wäljatõstmisega üheskäiwa ränga kahju eest kaitseda, mis rentnikud muidugi protsessi teel riigi peale weeretawad?

3) Kas tahab walitsus tõesti riigimaad koguduse esitajatele kasutada anda, kui kogudust enam olemas ei ole?

Rahwaerakonna rühma nimel:

(Allkirjad) A. Kerem,
A. Teppan,
O. Liigand.“)

Juhataja **J. Kuk:** Sõna on arupärimise põhjendamiseks esimesel allkirjutajal rkl. Kerem'il.

A. Kerem (rhw.): Minul ei ole palju juurde lisada sellele, mis arupärimise seletuses juba ette toodud. Tahan siiski lühidalt kokku võttes arupärimise põhjust puudutada. Omal ajal anti Kärkna riigimõis Wene kirikule tarvitada. Sõja kestel on kogudus oma tegewuse lõpetanud. Riigimõis ei olnud mitte kiriku nimele kreposteeritud, nagu teised kirikumõisad, sellest võib ainult järeldada, et Kärkna mõisa andmine kirikule ajutist iseloomu kandis. Koguduse käes tarvitada olev Kärkna mõis asub 5 wersta kirikust eemal ja on juba aastat 12—15 rendil ühede ja samade isikute käes. Kiriku ümbruses on kogudusel umbes 30 wakamaad maad, mis niisamuti rendil on. Täna wu kewadel, kui endised koguduseliikmed rentnikka Kärkna mõisast wälja tõsta ähwardasid, lubas põllutöoministeerium rentnikkudega lepinguid ilma wahemeheta sõlmida. Kuna siin tegemist ei ole mitte kirikumaadega, waid riigimaadega, mis ajutiselt küll kiriku käes tarwitada, siis on minu arusaamise järele ka riigil õigus ja kohus seda maad otse teed maapidajatele rendile anda. Et põllutöoministeerium 1. maiks lepingud rentnikkudega teha lubas, külwasid wiimased wilja maha. Leping tehakse ringkonnawalitseja poolt ka juuni esimeste päewade sees ära ja rentnikkudel nõutakse kinnituskasud ja teised kasud sisse. Pais tab, et asi täiesti korras. Kuid wahepeal on kirikunõukogu asja kohtusse andnud ja nõuab rentnikkude kohtadelt wäljatõstmist, kuna neil lepingut kirikuga enam ei ole. Kohtuistumise ajaks — maikuus — ei ole rentnikkudega põllutöoministeerium lepinguid weel teha suutnud ja kohus otsustab puhtwormilistel põhjustel endiste kirikunõukogu liikmete palwet täita, s. o. rentnikka wälja tõsta. Üks rentnikkudest, kellel mõnesugune tõendaw dokument ette panna, et lepingu sõlmimine põllutöoministeeriumiga ees seisab, jääb wälja tõstma. Kui kohtupristaw otsuse täitmisele mõne nädala pärast asuda tahab, on rentnikkudel kõigil lepingud põllutöoministeeriumiga tehtud, kuid nad on weel kinnitamata. Kohtupristaw lükkab tekkinud oludel wäljatõstmise kaheks nädalaks edasi, et selle aja jooksul rentnikkudel võimalus oleks lepingute kinnitamist nõutada. Nüüd seletab aga härra põllutöoministri abi, et tema tehtud lepinguid ei kinnita, sest temal on õigus kinnitamata jätta, mille tagajärjel nad oma maksu wu kaotaksid. Alles eile oli mul jutuaamine põllutöoministri abiga ja tema tähendas muuseas, et põllutöoministeerium ei mõt-

legi lepinguid kinnitada, waid tunnistab need lepingud tühjaks. Nüüd näib niisugune seisukord wälja kujunema, et põllutöoministeerium teeb lepinguid ja seesama ministeerium tunnistab nad kesksuwe ajal tühjaks, siis kui rentnikud juba põllutöö ära on teinud ja wili maas on. Praegu on järele kaks võimalust: 1) Kärkna rentnikkudega tehtud lepingud kinnitada ehk siis 2) rentnikud maa pealt wälja tõsta lasta kesk suwe. Kui ministeerium lepinguid ei kinnita, siis on kohtul ainus võimalus tehtud otsuse täitmisele asuda. Rentnikud saawad muidugi oma kahjusid põllutöoministeeriumilt nõudma, kes neid lubadustega petnud. Et kohus õiguse rentnikkudele mõistab, ei ole kahtlust; nii jääks wäljatõstmisel tekkinud kahju riigi kanda. Oletused, nagu ei võiks põllutöoministeerium tehtud lepinguid, kui seaduswastaseid kinnitada, ei paista minule millegiga põhjendatud olewat. Wormiliselt ei ole Kärkna mõis mitte kiriku päralt, sest ta ei ole kreposteeritud kiriku nimele, waid on ajutiselt kiriku tarwitada olnud; sellepärast ei ole siin mingit ühist maaseaduse § 39-ga. Seda arwesse wõttes loodan, et Riigikogu selle arupärimise wu wõtab. Arupärimise peale wastamine jääb wist küll sügiseks. Et selle ajani aga Kärkna rentnikud maa pealt wälja tõstetud wõiwad saada, loodan et põllutöominister asja kohe tõsiselt läbi kaalub ja tarwilised korraldused ette wõtab.

Juhataja **J. Kukk**: (Hääletataks e.) Nähtawasti on kaugel enam, kui 25 häält arupärimise wu wõtmise poolt, mispärast häältelugemine tarwiline pole. Arupärimine on wu wõetud. Seega on käesolew päewakorrapunkt läbi.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale saatmise asjus rahwuswahelistele konwentsidele Riigikogust mööda minnes.

Walitsuse wastamine **A. Piip**: Austatud Riigikogu liikmed! Eriti rõõmustab mind see arupärimine, sest ta näitab, et meil huwi tuntakse meie wälispoliitika wu, et meil maksma hakkas Inglise lehe „Manch. Guardian“ ütetus, et praegusel demokraatlisel ajal on wälispoliitika kõik.

Mis puutub arupärimisesse enesesse, nimelt punkt esimesesse: „Mispärast on

Wabariigi Walitsus Genuasse, Praaga ja Haagi esitused saanud, ilma et tema Riigikogule võimalust oleks andnud nende esituste ülesannete suhtes oma arvamist awaldada ja oma soovidega esineda?“, siis tuletan meelde, et kui ma Riigikogu 24. märtsi koosolekul esinesin Riigikogule kõnega välisministeeriumi kohta, ütlesin ma muuseas järgmist: „Mina peataksin veel paari sõnaga Genua konverentsi juures. See konverents on ainult majanduslik, kuid teiselt poolt on ta ka poliitiline, sest et riigimajandus suurel määral seotud on poliitikaga. Sõjawägede koorem on kõigil rahwastel raske kanda, sõjawägede wähendamine on tihedalt seotud riigi majanduse ja poliitikaga ja neid ei saa üksteisest lahutada. Meie Wabariigi Walitsus peab oma eriülesandeks kõigest jõust selleks töötada, et sõjariistade koorem wähendatud saaks ja et rahuidee, mille järele meie oleme juba kolm neli aastat wankumata käinud, lõpulikult meil ja Euroopas maksuma jääks. Wabariigi Walitsus ja kogu Eesti rahwas on kõige kindlamalt wastu igasugusele interwentsioonile Wenemaa wastu ja ei taha ennast milgil wiisil seada selle suure naabri sisemistesse asjadesse. Teiselt poolt oleme meie huwitatud sellest, et meie oma seisukoht oleks kindlustatud. Sellepärast tärkab üles kõikides soow, et Genua konverents peaks realiseerima Euroopa rahu niipalju, kui see võimalik, et ta peaks kõikide konfliktide lahendamiseni jõudma, nii et oleks ka võimalik Idamaa naabri ja Balti riikid wahel wahekohut maksuma panna, nii et wäikeste rajariikide puutumatus rahwuswaheliselt garanteerimist leiaks. Selle tõttu wõiksime suure hulga oma majanduslist tööjõudu rahulikule tööle pühendada. Kuid seda wõime meie ainult siis, kui Genuas korda läheb üldist rahu kindlustada, kui Wenemaa saab de jure tunnustatud jne. Ainult sel teel wõib meie välispoliitika seda maksukoormat kergendada, mis meie loomulikust tungist ennast kaitsta, praegu on tingitud. Omalt poolt tahame meie selleks kõigest jõust kaasa töötada.“

Siis peatasin ma veel eriti selle küsimuse juures, kuipalju wõime meie Wene wõlgadest oma kanda wõtta jne. jne. Minu kõnele järgnes rkl. Palwadre kõne, kes muuseas nõnda ütles: „Genua konverentsile sõites katsuwad kõik välisministrid omale juba ette parlamendi usaldust wõita, et seal sirgejoonelist poliitikat ajada. Oli kuulda, et Lloyd George arwas seda

teha, enne kui ta Genua konverentsile sõidab ja meie välisminister on enesele temast eeskuju wõtnud ja tahab ka, konverentsile sõites näha, et tema seljata-gune kindel oleks, et ta sirgejoonelist Eesti poliitikat Genua konverentsil ajada saaks. Mina arwan, et õigem oleks jääda meie välispoliitika hindamisel sellele seisukohale, mida esitas siin härra Riigiwanem oma kõnes, nimelt, et meie välispoliitikat üldse ei tule wõtta, kui wäga kaaluwat jõudu rahwuswahelises välispoliitikas, et meie riik on wäike riik, tema sõna rahwuswaheliste wahekordade korraldamisel palju ei maksa. Meie peame oma asju kodus wagusalt ja waikselt ajama ja peäülesanne on meil ennast, nii öelda, passida nende rahwuswaheliste kombinatsioonide juurde, mis meile kõige kasulikumad on ja teistele riikidele, nii palju kui võimalik on, ära seletada, kuidas nende huwides kõige parem oleks Eesti rahwuswahelist seisukorda kindlustada.“

Enne Genua konverentsi on Wabariigi Walitsus wäga põhjalikult seda küsimust käsitanud ja see oli ligi 2 kuud välisasjade komisjonis arutamisel, nõnda et selles suhtes, et Riigikogu asjast mitte informeeritud ei olnud, on rkl. Palwadre küsimine küll põhjendamata. Mis puutub teise küsimisesse, „millal mõtleb Wabariigi Walitsus Riigikogule teada anda, misugused ülesanded tema esitusel Genua ja Praaga konverentsidel olid ja Haagis on, ning missuguseid tagajärgi seal kätte saadi?“, siis wastaksin selle peale, et Praagas oli eraseltside konverents ja Wabariigi Walitsus ei ole oma esitajat sinna saatnud. Siiski löi Wabariigi Walitsus selle konverentsiga kontakti, ja selts oli walmis saatma meie Berliini konsuli härra Tohwer'i Eesti esitajana konverentsile. Kahjuks ei saanud see härra oma teenistuse pärast sinna mitte sõita.

Meie ei kahetse seda, sest selle läbi sai ära hoitud rahwuswaheline skandaal, et rahwasteliidu seltside unioonis oleks esitanud Eestit wähemusrahwaste rahwasteliidu selts, kelle eesotsas parun Heyking, kes iialgi wist Eestis käinudki pole. Tähendatud selts asutati Inglismaal ja olla ka pärast Tallinnas registreeritud, millest aga meie seltsi esitajatel midagi teada ei olnud. Mis puutub Haagi konverentsi, siis ei pidanud walitsus mitte tarwilikuks selles asjas Riigikogu poole pöörata, sest Haagi konverents on Genua konverentsi järg ja Wabariigi Walitsus andis oma Haagi esitajatele samased instruksioonid,

kui Genua saatkonnale. Et Haagi konverents Genua konverentsi järg on, näitab ka Genuas alamkomisjonis 21. mail wastuõdetud resolutsioon, mis Haagis konverentsi kokku kutsuda otsustab, ja määrab:

„Selleks, et lubada komisjoni tööd areneda täies rahu ja wastastikuse usalduse uuesti jaluleseadmise suhtes kohustatakse endid lepingute läbi Wene nõukogude walitsusega ja Wene nõukogude walitsusega tegelikult liidus olewate walitsuste wahel ühelt poolt, ning teiselt poolt teiste walitsuste wahel, kes lahku lõõnud, selleks, et kõrwale hoiduda igasugustest agressiiwsetest aktidest nende wastawate maade wastu, ning et hoiduda igasugusest riigikorra kukutamise sihilistest propagandast.

Kohustus hoiduda igasugustest agressiiwsetest aktidest basseeritakse tegelikku status quo silmas pidades, ning see jääb jõusse neljakuulise perioodi jooksul peale komisjonide tööde lõpetamist.

Keelab propagandasse puutu w kohustus samuti walitsusi milgil kombel teiste riikide sisemistesse asjadesse segamast, rahuliselt wõi mõnel muul kombel teistes maades poliitilisi organisatsioone toetamast ning nende pinnal maha surumast katseid, mis püüawad toetada wägiwalla aktisid teistes riikides, wõi püüawad territoriaalset ning poliitilist status quo seada.“

Siis teine küsimine, millal mõtleb Wabariigi Walitsus Riigikogule teada anda, missugused ülesanded tema esitajatel Genua ja Praaga konverentsil olid ja Haagis on ja missuguseid tagajärgi seal kätte saadi? Selle küsimise peale olen ma ka juba wastanud.

Kolmandaks: mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et niisugust Riigikogust möödaminemist mitte enam ei korduks? Esiteks pean protesteerima ütéluse wastu, nagu oleks walitsus Riigikogu wastu hoolimatu. Walitsus ei ole iialgi Riigikogu wastu hoolimata poliitikat ajanud, waid kogu aja on Riigikogu liikmetel õigus ja wõimalus olnud olgu koosolekul wõi komisjonides walitsusele küsimisega esineda ja walitsus on alati nende peale wastanud, kui wähegi wõimalik, siis weel selsamal päewal. Ja mina sellepärast ei näe, milles siis arupärijad loewad hoolimatut poliitikat Riigikogu wastu.

Siis minnes edasi küsimise juurde konverentsi tagajärgede teadaandmise üle, pean üttelema, et walitsus ei taha iialgi Riigikogust tähele panemata mööda minna.

Aga on terwe rida wäikseid konverentsisid, missugused Riigikogu ei huwita, nagu näituseks sanitäärkonverents, ja sellepärast ei ole alati mõtet siin mingisuguse erideklaratsiooniga esineda. Need resultaatid tulewad Riigikogu ette konverentsioonide näol ja siis on Riigikogul wõimalus neid resultate heaks kiita wõi seda mitte teha. Juhtumistel, kus sarnast wõimalust ei ole, on walitsusel kawatsus Riigikogule esineda deklaratsioonidega, wajaduse korral, ja kättesaadawaks teha materjaali, mis selle konverentsi kohta on. Praegusel korral ei esinenud walitsus erideklaratsiooniga sellepärast, nagu ma juba waremalt ütlesin, et Genua konverents ei ole tõepoolest weel lõppenud, ta jätkub Haagis, ja walitsusel ei olnud sarnast Riigikogule ütelda, mis mitte üldiselt teada ei oleks. Ainuke resultaat Genua konverentsist on Haagi konverentsi kokkukutsumine ja ma tahaks teada, kes Riigikogu liigetest ei tea, et Haagi konverents on kokku tulnud? (N a e r.) Pärast Haagi konverentsi lõppu, kui ta lõppenud, esineb walitsus muidugi erakorralise teadaandega.

Juhataja J. Kukk: Kas arupärijad on antud seletusega rahul? (A. Palwadre (sd.): Ei.) Kuna arupärijad rahuldatud ei ole. peab otsustama, millal läbirääkimisi pidada.

M. Martna (sd.): Mina teen ettepaneku läbirääkimisi kohe alata.

Juhataja J. Kukk: Ettepanek on tehtud kohe läbirääkimisi alata. Teisi ettepanekuid ei ole, siis panen ma tema hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Wastu ei olla. Awan läbirääkimised.

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Härra wälisminister algas oma wastust ütélusega, et „wälispoliitika on kõik“. Edasi tähendas wälisminister oma kõne kestusel, et meil wälispoliitikat tehakse ja aetakse täiesti Riigikogu teadmisel ja nõusolekul. Tähendab, Riigikogu, kui rahwaesitus seisab meie wälispoliitika taga ja kiidab kõik heaks, mis tehakse. Nii oli wälisministri ettekande kokkuwõte Riigikogule ja sellepärast pidi ka Riigikogu liigetele selgeks saama, et arupärijad, leides midagi ebanormaalset meie wälispoliitikast, on täiesti ekslikul arwamisel ja on iseennast „sisse wedanud“. Kuid kui meie wälisministri seletust siiski

katsume wõrrelda meie rahwa arwamisega ja ka rahwaesituse arwamisega, siis peab konstateerima, et meie wälisministri seletused jääwad õhku rippuma. Ma ei tea mitte, missugused ringkonnad ja missugused rühmitused praegu meie wälispoliitika taga seisawad, kes seda heaks kiidawad, mis seal sünnib. Wiimasel ajal on wäga pikka poleemikat „Waba Maa“ ja „Päewalehe“ wahel aetud ja kumbki ei tunnista wälisministrit oma esitajaks ega tema poliitikat oma poliitikaks. Ja „Tulewik“, meie häälekandja, ei ole kaugeltki seda poliitikat omaks ega oma kaitse alla wõtnud. Kui meie wälisministri seletusi wõrdleme tõelikkude asjaoludega, siis leiame, et siin on palju ebamäärasusi, mis tingimata kõrwaldada tahaks. Asudes arupärimise enese juurde, peab ütleva, et arupärimises ettetoodud asjaolud, mis paistawad arupärijatele ebanormaalsena, ka ebanormaalsed on. Riigikogu ei ole informeeritud wälispoliitikast ja ei ole ka mitte oma mõju awaldanud wälispoliitika peale sarnasel kujul, et see mõju tuntaw oleks olnud. Ma arupärimise esitamise puhul juba tähendasin selle peale, et kui wälisminister ilmub Riigikogusse ja siin esineb, siis harilikult leiduwad ühised toonid, wälisminister harilikult tõendab, wälispoliitika läheb nii, nagu Riigikogu on määranud jne. Tundub, nagu oleks tõesti waimline kokkukõla, kontakt, wälispoliitika ja Riigikogu wahel. Aga nüpea, kui koosolek lõpeb ja wälisminister läheb wälisministeeriumi, Riigikogu liikmed lähewad koju ehk jääwad siia istuma, tundub jälle, et wahe on olemas, et Riigikogu ei ole küllalt informeeritud wälispoliitikast, et Riigikogule ei ole wälispoliitika wastu wõetaw. Jääb maksma, et wälisminister eelarwe puhul ja eelarwe korras rääkis Genua konwerentsist, aga ometi ei saa seda pidada normaalseks, nagu wälisminister ise tähendas, et selle kõne puhul ei wõtnud keegi muu, peale minu, sõna. (O. Strandman (tõer.): See on etteheide Riigikogule.) Meie arupärimine ei ole mitte sihitud üksi wälisministri, waid kõigi walitsuse rühmade asjaajamise wiisi wastu. Kui walitsusrühmade esitajad eelarwe puhul ei tahtnud Genua konwerentsi kohta sõna wõtta, et eelarwet rutulises korras läbi wiia, siis oleks wälisminister sellega rehkendama pidanud ja seda küsimust eriti pärast kõne alla wõtma, et rühmadel siiski oleks wõimalus olnud sõna wõtta. Selles mõttes jätkan etteheidet, et meil Riigikogus ei ole wälispo-

liitika üle räägitud. Teine konwerents, millest arupärimises räägitakse, on Praaga konwerents. Arupärimise esitamisel härra Anderkopp juba ütles, et see ei olnud mitte mingisugune riikide esitajate konwerents, waid eraühingute konwerents. Ma tähendaks, et wälisministeerium peab informeeritud olema kõikidest konwerentsidest, mis kuidagi wälispoliitikasse wõiwad puutuda ja wälisminister ise ei asunud täna sugugi sellele seisukohale, millele asus tema parteiseltsimees, härra Anderkopp, waid seletas, et tema, kui wälisminister, siiski sellest konwerentsist õige huwitatud oli. Mina isiklikult leian, et sarnane huwi selle eraseltside esitajate konwerentsi wastu, on täitsa arusaadaw, ja selles mõttes mina leian, et ministri kaastegewus sellele konwerentsile Eesti ühingute esitajate leidmisel on heaks kiidetaw. Meie wälisministeerium peaks aga nende eraseltside, asutuste ja organisatsioonide üle, kellel rahwuswahelised ülesanded, seltskonda rohkem informeerima. Sellel alal ei ole mitte küllalt tehtud. Näituseks, mina isiklikult ei teadnud, missugused ühingud Praagasse esitajaid saata wõisid. (A. Anderkopp (tõer.): Kas härra wälisminister peab seda Teile seletama tulema? O. Strandman (tõer.): ütleb midagi rkl. M. Martnale (sd.). Lubage, härra Strandman, ei maksa alati nii kodukaswanud olla ja ainult seda näha ja mõista, mis „Waba Maa“ kontorist sünnib. (Wahelhüüded. Naer.) Riigikogu juhatusel saadeti Prantsuse eelarwe-kommissjoni aruanne, ja ka mina lugesin seda. (O. Strandman (tõer.): Mina andsin selle Teile kätte.) Suur osa aruandest käsitas wälispoliitikat. Olid ette toodud kõik need eraseltsid, kelle kaudu wälisministeerium katsub riigi poliitika mõju wäljamaal arendada. Meil on ka propaganda summad olemas ja wälisministeerium peaks samu teid ära kasutama. (Wahelhüüded.) Siiski on teadmised selle seltsi kohta, kes oma esitajad Praagasse läkitas, nii wäikesed, et näituseks, mina sellest midagi ei teadnud. Küsisin parteiseltsimeeste käest, nemad ka ei teadnud ja ometigi on minu parteiseltsimees härra Martna üks sarnastest, kes kõik teab, mis wälispoliitikas sünnib. (M. Martna (sd.): Natukene palju öeldud. Naer.) Mina tahan ainult seda konstateerida, et meie parlamentlises elus on Martna siiski wilunum tegelane parlamentide wahelises läbikäimises. Põllumeeste

rühmast on pärit professor Uluots, kes ka nende küsimustega lähemalt tegemist teeb. Juhtusin temaga kokku ja küsisin temalt, kuid sain vastuse, et tema ka ei tea midagi lähemat sarnase seltsi üle. Härra Uluots olewat küll kuulnud, et Tallinnas sarnane selts on asutatud. Tema olla isegi neljale üliõpilasele, kes Tartus sarnast seltsi asutada tahtnud, soovitanud Tallinna seltsiga ühineda. Missugune see selts aga Tallinnas on, ja kes tema liikmed, seda härra Uluots ei tea. Mina leian, et välisminister oleks wõinud Riigikogus wõi ajakirjanduses selle küsimuse kohta seletust anda. Sellel alal ei ole kõik informatsiooni mõttes ära tehtud, kuigi välisministri arwamine, et välispoliitika alal tuleks kõiki wõimalikke teid ära kasutada, härra Anderkopp'i arwamisest, mille järele välisministeeriumil mingisugust tegemist ei olewat eraseltsidega, wastuwõetawam on. Genua konwerentsi tagajärgedest oleks Riigikogul ja meie seltskonnal wäga tarwilik olnud lähemaid teateid saada. Mis puutub wäitesse, nagu oleks Haagi konwerents Genua konwerentsi järg ja sellepärast ei tarwitseks seletusi anda, siis ei saa selle seisukohaga kuidagi leppida. Wõib olla, et Haagi konwerents kõiki küsimusi ei lahenda, mispärast kolmas konwerents tuleb kokku kutsuda. Kuid, wõib olla, ei suuda ka kolmas konwerents tööd lõpetada ja siis tuleb uus konwerents kokku jne. Meie välisministri seisukoha järele peaks need poliitika põhjooned, mis Genua konwerentsi jaoks üles seatud olid, kõikide konwerentside kohta makswad olema ja Riigikogule ei anta enne informatsiooni, kui kõik konwerentsid lõppenud on. Sellega ei saa leppida. Välisminister tsiteeris minu kõnest seda kohta, kus ma ütlesin, et meie välisminister püüab ka enne Genua konwerentsile minekut parlamendilt usaldust wõita, nagu Lloyd George. Kuid välisminister on ära unustanud selle asjaolu, et Lloyd George parlamendis ka Genua konwerentsi tagajärgede kohta seletusi andis, tema aga seda mitte ei teinud. Ma arwan, et ka meil oleks wõidud seda teha, kuid meil ei peeta kinni neist parlamendi wiisidest, mis teistel maadel tarwitusel on. Meie delegatsiooni töö kohta Genua konwerentsil on palju lahkawamisi kuulda olnud. Juba arupärimise põhjendamise puhul tähendasin selle peale, kuidas meie delegatsiooni liikmed Genuast üksteise järel ära kadusid. Põhjused teadmata. Delegatsiooni esimees, härra Westel, tagasi

tulles wõttis küll ajakirjanikud jutule ja andis neile informatsiooni konwerentsi töö üle. Härra Westel ei kannud muidugi ette üksikasju, kuid just üksikasjades on suuremad lahkuminekid ilmsiks tulnud, kuna poliitika üldjooned peaaegu kõigile wastuwõetawad on olnud. Kuid Riigikogu mõju peaks tunduma ka üksikasjades ja välispoliitika teostamises. Kuid praegu ei aktsepteeri ükski Riigikogu poliitiline rühm välispoliitika läbiwiimist üksikasjades. Ka „Waba Maa“ ei tee seda. (K. A. St (sd.): Pärnu „Waba Maa“ teeb.) Kui Genuas tekkisid arusaamatused wõi mingisugused takistused meie esitajate tegewuses, siis oleks wõinud ja pidanud neid arusaamatusi Haagis parandama. Meie ei tea, kas meie saadikud Genuas üksikute küsimuste otsustamisel, mis meile tähtsad olid, on wõinud üles astuda. Peale poliitiliste esitajate saadeti Genuasse weel 3 eksperti, härrad Mauritz, Luther ja Holst. Mis need eksperdid Genuas tegid ja missugused nende ülesanded, selle kohta ei ole meil midagi teada. Olen täiesti ustawast allikast kuulnud, et üks meie esitajatest Genuas on soovitanud Genuasse tingimata raudteelasjade tundjat eksperti teiste ekspertide hulka määrata. Riigikogu liikmed teawad, et Eesti-Wene rahulepingu järele on Eestil eesõigus Moskwa-Tallinna raudtee ehitamiseks kontsessiooni saada, kuid sellel alal ei ole midagi ära tehtud. On kuulda aga weel rohkem, nimelt, et välisministeerium isegi takistab selle projekti läbiwiimist ja realiseerimist. Olen kuulnud, et üks Genua Eesti saatkonna liigetest, nimelt Pariisi saadik Pusta, on arwamisel olnud, et oleks hea, kui Genuasse oleks ilmunud keegi raudteelasjanduse tundja, eriti Moskwa raudtee ehitamise asjus. Kuid see ettepanek ei ole arusaamata põhjustel läbi läinud. Kui meie välisministeerium tahab rahulepingut ära kasutada ja realiseerida, siis peaks ta tingimata ka selle küsimuse lahendamist kiirustama, aga mitte takistama. Esitajateks olid saadetud Luther, Mauritz ja Holst. Mis neisse esitajaisse puutub, siis ei taha ma nende kohta midagi ütelda, ei tea mis nad ära on teinud ja mis ülesanded neil olid, ütlen ainult ühte, et nende esitajatega sõitsid kaasa poliitilised esitajad, kellel mõne eksperdi kohta wäga eitawad arwamised olid.

Kokku wõttes pean konstateerima, et wahekord Riigikogu ja välispoliitika wahel ei ole normaalne. Ja seda puudust tahame meie, arupärijad, kõrwaldada.

Üldse ei ole Wabariigi Walitsus Riigikoguga koostöötamiseks leidnud õiget kontakti. Puudused tuleks kõrvaldada, muidu kestawad korratused edasi. Välisminister kahjuks ei tunne mitte, et see wahekord ebanormaalne on. Ma saaks aru, kui välisminister tunnistaks, et Riigikogul on õigus, et tema edaspidi tahab Riigikogu informeerida tähtsamate sündmuste üle ja Riigikogu arwamisi piinlikumalt arwesse wõtta, siis, wõib olla, wõiks wastusega rahule jääda. Aga praegu seletas välisminister, et kõik on korras. Sellega ei ole meie, arupärijad, mitte rahuldatud.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Härra minister Piip algas oma seletuseandmist rõõmuawaldusega, et tal wõimalik on siin seesugust seletust anda asjast, mille kohta ta aga pärast ometi ütles, et kõik seletus ongi juba antud! Pean tähendama, et ma selles mingisugust loogikawastast awaldust näen. Pean ütleva, et see õieti — ma ei leia kohast sõna — ma ei taha mitte otsekohe ütelda häbistaw on, aga midagi sellisarnast, palun wõtta nõrgendatud kujul. (N a e r.) Nimelt sellest seisukohast waadates, et meie ühe asja kohta aru peame pärima, mis iseenesest nii loomulik on, et siin mingisugust küsimist waja ei tohiks olla. Eesti on demokraatlik wabariik ja selle demokraatliku walitsuse ja rahwasituse wahel peaks wähemalt selles kõigeparem kokkukõla walitsema. Härra minister tähendas, et ta on seletusi andnud juba oma eelarwe-kõnes. Eelarwe sai, nagu me teame, õige kiirelt läbi piitsutatud, iseäranis välisministeeriumi eelarwe, mis kõige esimesena kiirelt läbi aeti. Sellepärast on iseenesest arusaadaw, et siis ei olnud paras silmapilk Genua konwerentsi küsimust läbirääkimise alla wõtta. Ma arwan, kui meie siis oleksime oma arwamisi Genua konwerentsi kohta awaldanud, siis oleks härra juhataja oma märkuse teinud ja ütelnud: „Palun päewakorra juurde jääda“, ja ma arwan, temal oleks sel silmapilgul täiesti õigus olnud. On ju iseenesest arusaadaw, et meie eelarwe arutamise ajal ei wõinud teist kardinaalset küsimust arutamise alla wõtta, ja kuigi meie seda oleksime teha tahtnud, siis oleks pidanud härra minister sellekohaste ettepanekutega esinema. Härra minister rääkis siin oma deklaratsioonist, mis ta ette kannud, kuid ma pean ütleva, et see deklaratsioon niiwõrd üldine oli, et sealt waewalt oleks wõidud

üksikasju wälja koorida, millede kohta Riigikogu otsekohe oleks wõinud oma nõudmisi ja soowisid ette panna. Minu parteiseltsimees härra Palwadre meelitas muidugi härra Piip'i, kui ta teda Lloyd George'ga wõrdles, ka meie oleme püüdnud iseendid meelitada nii mõnigi kord Inglismaad eeskujuks wõttes ja nimetades, et seal asjad nii ja nii olewat. Peab tähendama, et Lloyd George mitte sellepärast, et ainult odawat poolehoidu wõita, ei wõtnud neid asju kõne alla, waid tema tahtis tõepoolest teada saada, missugused arwamised rahwal ja parlamendil selle kohta olid ja nüüdis selleks tööd teha ning mõjuda, et parlament kui ka rahwas tema arwamisi toetaks. Sellepärast andis tema siis ka teada, mis tema tahtis. Ka wastarind teadis tema Genua programmi arwustada. Ja seda tehti ohtralt. Meil sellesarnast midagi ei olnud. Anti ainult teada, et nii ja niisugused üldised sihid on ja muud ei midagi. Edasi tähendas härra välisminister meie välisasjade komisjoni peale ning ütles, et need küsimused olewat umbes 2 kuud välisasjade komisjonis arutamise alla olnud. Austatud Riigikogu liikmed! Pean tähendama, et meie välisasjade komisjon on üks kõige ebamäärasematest oma kaimude seas. Välisasjade komisjoni aruandja ilmub aegajalt siia kõnetooli, kui tal mingisugune rahwuswaheline konwentsioon ette panna on, nagu näituseks, mõni raudtee- wõi postikonwentsioon. Et wäliskomisjon kunagi wõi kuidagi wiisi rahwasaadikuid wälispoliitika üksikasjadega tutwustanud oleks, seda ei wõi keegi Riigikogu liigetest tunnistada. Mina olen enamasti igal koosolekul wiibinud, pole aga mitte näinud, et wäliskomisjon oma tööst wõi tegewusest wälispoliitika alal seletusi annud oleks. Kuigi lugu nii on, nagu härra välisminister tähendas, et igal Riigikogu rühmal wäliskomisjonis oma esitaja on, siiski ei wõi Riigikogu ometi seda küllaliseks tunnistada ega sellest rahuldatud saada, kui üks wõi teine komisjoni liige rühma koosolekul teatab, et wäliskomisjonis kanti seda ja seda ette. See informatsioon on iseenesest küll ka wäga tarwilik, kuid sellest aruandmise puhul ei ole wõimalik rühma liigetel ennast wäljendada. Kuigi komisjoni liigetele ülesandeks on tehtud, et nad peawad seda wõi teist seisukohta kaitsma, pole sellest wiiski küllalt, sest rühma koosolekul ei ole ju teada, missuguse seisukoha teised rühmad wõtawad. Alles siis,

kui meil teiste rühmade seisukoht teada, on võimalus oma arwamistega esineda! Kui härra minister sellest küll arwab olewat, et tema eelarwe arutamise puhul on teatawa deklaratsiooniga üldistes joontes Genua konwerentsi kohta esinenud ning et seda asja olewat välisasjade komisjonis kahe kuu jooksul küllalt käsitatud, siis eksib ta suuresti, sest härra minister, kui walitsuse esitaja, ei ole Riigikogule mitte võimalust annud oma arwamisi awaldada ning oma nõudmisi nendes asjades ette kanda, see on, ma mõtlen, ta ei ole seda mitte eriti muul ajal teinud, waid ainult eelarwe-kõnes, kus, kui seda küsimust oleks tahetud käsitada, eelarwe kõrwale oleks pidanud jääma. Missuguseid tagajärgi niisuguse waikimisega kätte saadakse, näeme meie Moskwa raudtee kontsessioonist, mida eelkõneleja praegu muudatas. See on Eestile üks väga tähtis asi ja kui Genua asjatundjate saatmine Riigikogus kõne alla tulnud oleks, oleksid nii mitmedki Riigikogu liikmed siin oma soowidega selles asjas esinenud ning seda ette kujutada wõinud, kui tähtis sarnane kontsessioon meie riigile on, ja ma ei kahtle selle juures sugugi, et weel tänagi Riigikogu kahetsema saab, et seda mitte sündinud ei ole, neid sõnumid kuuldes, mis Liibawi poolt tulewad. Nimelt kawatsetakse ameeriklaste poolt Liibawi sadamast raudteed ehitada Wenemaale, see tähendab, Ameerika kanitaaliga tehakse eeltöid ja astutakse samme selleks, et Wene transporti Eesti pinnalt mujale juhtida. Ma arwan, et see Eesti wabariigi eluhuwides üks tähtsam küsimus on ja seda ei oleks iseäranis meie parempoolne tiiw mitte silmast ära lasknud minna. Teine küsimus, mis sel korral ka oleks wõinud kõne alla tulla, ja oleks pidanud tulema ja millest ajalehtedes omal ajal kirjutati, see on ühendus Rootsi ja Eesti ranna wahel. Meie oleme kuulnud, et nõupidamised Stockholmis mitte suure eduga edasi nihkunud pole ja meie peaksime niisugustel juhustel oma asja hästi silmas pidama.

Niisama nagu meie seda soowima peaksime, et niisugusel rahwuswahelisel konwerentsil, kus teiste maade esitajatega kokku saab, niisuguseid mõtteid — et härra Tõnisson'i keeles rääkida — liikuma panna. Seda peame ise tegema, peame ise walwel olema, et need liikuma panna. Ma arwan, et ka härra minister sellele wastu waielda ei taha, et see igatahes tarwilik on. Pean ütleva, et meie walitsus on kon-

werentse ja ka teisi asju mitte ainult wälis-, waid ka sisepoliitikas nii ajanud, selles usus, et „Jumal on temale ameti annud, siis ka mõistuse“. Walitsus arwab, et kui ta nüüd riigi etteotsa on pandud, temal siis ka kontsessioon kõige tarkuse peale on ja ütleb nii lauluraamatu sõnades „mis mina teen, on hästi tehtud“, ja enam kellegil ütlemist ei ole. Demokraatlikes riigis ei wõi asjad aga nii olla, seal wõib walitsus ikkagi ainult rahwa soowide täitja olla ja nende ülesannete täitja, mis rahwaesituse poolt tema peale pandud. Et nende ülesannete kõrgusel seista on paratamata tarwilik, et walitsus rahwaesitusega ja selle kaudu rahwaga ühenduses, kontaktis seisab.

Seltsimees Palwadre tähendas juba, et härra minister ütles, nagu ei oleks peale Genua konwerentsi paras aeg olnud aruandega esineda, sest oli teada, et selle konwerentsi tööd Haagis edasi aetakse ja et Genua konwerents lõppenud pole, waid et teda ehk Haagis lõpetatakse wõib olla, et weelgi kusagil jätkatakse. Ma pean ka selle arwamise wastu rääkima, sest sellest paistab jälle välja, et meie tõepoolest kõige targemad oleme. Lloyd George läks näituseks Londoni tagasi, Schanzer Rooma, ja üks ja teine andis oma parlamendis aru nende saawutustest Genua konwerentsil, ehk nad küll ka teadsid, et Haagi konwerents tuleb. Ma arwan, nad pidid samuti aru saama, kui meie härra minister, et Haagi konwerents on Genua konwerentsi järg. (J. Piiskar (is.): Kes neile seda ütles? Naer.) Noh, meie hääl nii kaugele ei ulata, loodan siiski uskuda, et nemad ka seda teadsid. Siiski andsid nemad oma parlamentidele aru!

Meie ei taha Praaga konwerentsi enam puudutada, aga siin on igatahes ka väga iseäralik wastolu olemas härra Anderkopp'i ja härra Piip'i wahel. Ehk nad küll ühe partei liikmed on, ei ole nad nähtawasti ühe rühma liikmed, sest nad hästi ei tea, mis nende erakonnas sünnib. (A. Anderkopp (töer.): Teie wist teate väga hästi.) Mina seda ei tea, mis tööerakonnas sünnib, aga sellest, mis ma siin näen, wõin ma mõndagi järeldada, nimelt jälle kord wanasõnaga öelda, et siin „parem käsi mitte ei tea, mis pahem teeb“, ehk vähemast sel silmapilgul mitte. (A. Anderkopp (töer.): Mina nuuskurei ole.) Soowin teile õnne, et teie seda weel ei ole. (A. Weiler (töer.): Kas Teie nii püha

olete?) Ah, härra Weiler on on ka siin! (Üldine naer. A. Weiler (töer.): Kus nalja saab, olen ma ikka kohal. J. Laidoner (põl.): Ükskord Teie ei olnud, härra Martna kahetses wäga. Naer.) Üks asi on Praaga asja juures wäga iseäralik, nimelt kuidas wõimalik oli, et meie Berliini konsul esitajaks Praagasse nimetati. No jah, maailmas on palju wõimalik, Eestis weel rohkem. Igatahes ei ole see wõimalik ilma välisministriga läbi rääkimata, ilma teatawa kokkuleppeta. Täna sest seletusest kuulsime ometi, et härra välisminister teadis, et Praagas mingisugune konverents on ja oli siis ka härra Toffer'ile sinnasõiduks luba annud. Ma ei tea, mis põhjusel härra Toffer ei sõitnud, see on igatahes kõrvaline asi, wõib olla wäga kasulik, sest sõiduraha jäi kassasse.

Härra minister nimetab seda etteheiteks, kui temale öeldakse, walitsus olla siin hoolimata olnud ja tõendab, et walitsus siin kuidagi wiisi hoolimata ei ole olnud. Wõib ju olla, et siin mitte plaanlikku hoolimatust ei ole, waid et see juhtus — noh kuidas ütelda — noorusest wõi saamatusest. Igatahes kui demokraatlikes riigis walitsus tarwilikuks ei leia rahwa esitust informeerida oma kawatsuste kohta ja rahwaesituse arwamist ära kuulata, siis paistab see väljaspoole sedalaadi, nagu meie oma sõnaga „hoolimatus“ tähendame.

Ma peataksin ka paar sekundit weel ekspertide juures. Meie poolt olid Genuasse saadetud kolm wabrikantide esitajat. (W. Linnamägi (kristl.): Ühtegi töölisi!) Isegi härra Linnamägi puudus, siis oleks ometi kristlik noot sees olnud. Meie teame, et üldse Genua konverents oli kapitalistline konverents. Meie teame, et seal kapitalistid aru pidasid selle üle, kuidas kapitalistlikele korrale jälle jalgu alla saada. Wabrikantide esitajad oskasid muidugi üksteisega ühist keelt leida — härra Anderkopp, ma ei ole mitte salakuulaja, küll aga sedawõrd läbinägija ses asjas, et ütelda wõin, et need härrad igatahes oma plaanide üle nõu pidasid. Seal arutati, kuidas tööliste palgasid kärpida, kuidas 8-tunnilise tööpäewa wastu wõidelda ja kuidas üldse tööliste rewolutsiooni läbi saadud wõitustid wähenendada. (O. Strandman (töer.): Päriskindlasti eksite.) Ma ei wõi teie tunnistust mitte tõenäoliselt pidada, sest teie ei ole weel wabrikantide esitaja ja mul ei ole kindlaid teateid selle

kohta, et teie sellest koosolekust osa wõtsite. (O. Strandman (töer.): Need olid ju awalikud koosolekud.) Awalikkusid wõite ju teada, aga teie ei wõi mitte konstateerida, et peale awalikkude weel salakoosolekuid ei olnud. Ega ma sellest ei räägi, et keelatud oli. Aga on kindel, et wabrikantide esitajad sinna läksid ja seal üksteisega kokku said. Kui eeldada, et Moskwa-Tallinna raudtee idee kandja ka sinna oleks läinud, siis oleks tema ka püüdnud wõimalust luua nende inimestega kokku saada, kellega tema kasulikuks oleks pidanud selles asjas mõtteid wahetada. Niisama ka wabrikantide esitajad. Aga seda ainult mõda minnes.

Ma arwan, et kõigist sellest, mis minu eelkõneleja ette kandis ja mis mina siin tähendasin meie arupärimise põhjendamiseks, selgub, et wahekord Riigikogu ja walitsuse wahel nendes asjades senni mitte niisugune ei ole olnud, nagu ta olema peaks ja nagu meie teda näha soowisime. Seda peab minu arwates terve Riigikogu ütleva. Walitsus ei ole siin kõike teinud, mis ta oleks tegema pidanud ja sellest seisukohast välja minnes paneb mind wäga imestama härra ministri ütetus, et tema seda arupärimist „rõõmustawaks nähtuseks“ peab. Rõõmustaw oleks seisukord siis, kui seda arupärimist mitte ei oleks waja olnud anda. Aga arupärimine oli waja.

Juhataja J. Kukk: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Laidoner'il.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Lugupeetud eelkõneleja härra Martna tähendas siin, et Riigikogu väliskomisjoni töö olewat iseäralik ja ebamääraline. Mina kuulen seda esimest korda, et väliskomisjoni töö mingisuguses asjas lahku läheb teiste komisjonide tööd. Riigikogu kodukorra § 18 kõlab nii: „Riigikogu walib oma liigete hulgast alalise ja erikomisjoni esitiste ja seaduseelnõude arutamiseks. Riigikogu wastawa otsuse põhjal eraldi iga komisjoni kohta töötawad Riigikogu komisjonid ka Riigikogu istungiärkude waheaegil.“ See on kõik, mis Riigikogu kodukorras komisjonide kohta on öeldud. Siin tähendati, et väliskomisjonist on siin ainult aruandjad esinenud. Minu teada on ka teiste komisjonide poolt ainult aruandjad esinenud. Meie kodukord ei näe ette aruandmist komisjonide üldisest tööst, peale aruta-

misele tulewate seaduseelnõude ja ma ei kujuta ette, kuidas saaks wäliskommisjon seda teha. Wäliskommisjon on igatahes katsunud kodukorra põhjal töötada ja rohkem ei ole temal mingisuguseid ülesandeid. On tihti küll Riigikogu liikmete keskel ja ka wäljaspool arwamisi kuulda olnud, et miks wäliskommisjon seda ehk seda ei tee. On ju teada, et wälispoliitikat juhib mitte wäliskommisjon, waid otsekohe Wabariigi Walitsus — on ju ka sellekohane paragrahw olemas põhiseaduses nimelt § 60, kus öeldakse, et Wabariigi Walitsus juhib riigi sise- kui ka wälispoliitikat, hoolitseb riigi wälise puutumatus, julgeoleku ja seaduste täitmiste eest. Wäliskommisjon igatahes walitsuse funktsioonid oma peale wõtta ei wõi, seda ei ole seaduses ette nähtud ja sellepärast protesteerin mina wäliskommisjoni nimel selle ütelse wastu, et wäliskommisjon olewat ebamäärast tööd teinud. Wäliskommisjon on seda tööd teinud, mis kodukorra järele tema peale on pandud ja saab ka edaspidi seda tegema, selle peale waatamata, et siin toonitati, et see töö ebamäärane olewat. Kodukorra järele ei ole ta seda mitte, waid on päris loomulik.

Wälisminister A. Piip: Ma tõesti ütlesin siin, et see on rõõmustaw nähtus, sest ma rõõmustan selle üle, et nüüd on wõimalus otsekohe Riigikogu liikmetega selle küsimuse üle läbirääkimisesse astuda. Ma pean ütleva, et peale ühe asja ei ole walitsuse ja Riigikogu wahekorras midagi ebamäärast olnud, nimelt selle, et Genua konwerentsi puhul walitsus ei ole mitte Riigikogule aruandega esinenud. Walitsus ei teinud seda sellepärast, et ta seda otstarbekohasuse mõttes tarwilikuks ei pidanud. Meil ei ole ka sellekohast praktikat, et pärast igat konwerentsi kohe aruandega esinetakse, ei olnud seda ka minewaaastase konwerentsi järele, kus härra kõneleja, Riigikogu liige Martna esitajaks oli. Ma ei ütle mitte, et siin peaks kunni 20 a. konwentsioonide peale ootama, sest kui tarwilik, esineb walitsus kohe aruandega ka ilma konwentsioonita. Mina ei ole seda küsimust mitte eitanud, aga selleks ei oleks minu arwates mitte arupärimist waja olnud, waid lihtsast soowiawaldusest wõi küsimisest oleks küll olnud, nagu Inglismaalgi. Seal pannakse küsimine ette, et millal mõtleb see ja see härra minister küsimise peale wastata ja selleks määratakse teataw päew kindlaks. Meil

ei ole selles asjas walitsusele küsimisi ette pandud ja walitsus ei pidanud ise ka tarwilikuks aruandeid konwerentside kohta ette tuua. Mis puutub rahwastele ühingusse, siis wälisminister ei ole selles asjas kohustatud Riigikogu kõnetoolilt seletusi andma, nagu ei ole kohustatud ma seletusi andma mitmesuguste teiste ühingute tegewusest. Mis puutub ekspertide määramisesse Genua konwerentsile, siis oli walitsusel täiesti hea meel, et need eksperdid sinna sõitsid. Mina wõin kinnitada, et nemad on talitanud täiesti riigi huwides. Mis puutub sellesse tähendusse, et Moskwa raudtee asi on wette langenud, siis pean ütleva, et seda nii lihtsalt wõtta ei wõi, nagu oleks Moskwa raudtee ühe eksperdi mitteilumuse pärast wette langenud, see on täiesti ekslik arwamine. (Pahemalt poolt: Nii see wõetud ei olnud.) Jah, jah, aga see paistis nii wälja. Walitsus leidis, et seda eksperti konwerentsile saata ei ole waja. Weel kord enne Genua konwerentsi kõnelesin ma Riigikogus pikemalt selle küsimuse üle. Ja kui siin toonitatakse, et Genua konwerentsist midagi ainult mööda minnes öeldud, siis tähendan ma, et ma sel koosolekul, millest mul stenogrammide praegu käes on, pikalt seda asja selgitasin. Ma lõpetasin oma kõne niiwiisi: „Nagu näete, ei ole ma mingit saladiplomaatiat ajanud, ei ole ühtegi argumenti, mis Riigikogu huwitab, mõtelnudki peita waid kõik oma parema arusaamise järele ette toonud. Ma tean, et seda waja oli ette tuua, selleks, et nüüd, kus see suur konwerents kokku tuleb, teada oleks, kas Riigikogul on usaldus walitsuse wälispoliitika wastu wõi mitte.“

K. Ast (sd.): Minu kolleega sotsiaaldemokraatide rühmast on pikemalt selle küsimuse üle kõnelenud, kuid ma riskeerin siiski sõna wõtta ja paar ääremärkust härra wälisministri kõne kohta teha. Härra wälisminister ütles oma kõnes, et enne Genua konwerentsi kokkuastumist on seda küsimust terwelt 2 kuu jooksul wälisasjade komisjonis arutatud. Härra ministri seletuse järele oli see nii, aga ta wõis olla ka naa. Nii palju kui mina wälisasjade komisjoni koosolekutest osa wõtnud olen, wõin ma tähendada, et eriti Genua konwerentsi küsimust seal arutatud ei ole. (Wälisminister A. Piip: Arutati!) Mina pean tähendama, et nii palju kui minul wõimalik oli komisjoni

koosolekutest osa wõtta, kuulsin mina, et Genua konwerentsi küsimust arutati ühenduses üksnes Warssawi konwerentsiga. Nii palju kui Genua konwerentsi küsimus Warssawi konwerentsi, piiririkide asjus, puudutas, nii palju teda ka arutati. Kui Genua konwerentsi ukse ees oli ja sinna saadikuid ning eksperte määrati, siis oleks pidanud ühes saadikutega ka kindlad juhtnõõrid välja töötama. Kuid mina välisasjade komisjonis mingisugustest juhtnõõridest kuulnud ei ole, missugustega Riigikogu tutwuneda oleks wõinud. Kui juhtnõõre kusagil wast arutati, siis ei olnud wõimalik kõigil komisjoni liigetel koosolekust osa wõtta. Niisamuti ei arutanud komisjon üksikasjalisi küsimusi konwerentsi asjus. Mina väliskomisjoni liikmena seda mitte ei teadnud, mis jaoks olid saadetud Genua'sse härra Luther ja härra Mauritz. Siin wõib nüüd küll weel arwata, et nemad kui suurtöösturid ja suurkauplejad finanspoliitilistes ja rahwamajanduslistes küsimustes asjatundjad olid ja Genuas nendesse küsimustesse puutuwaid asju lahendada wõisid. Mis aga nende ülesanne eriti ning otsejoones oli, sellest ei ole väliskomisjoni liigetel wõimalik olnud ülewaadet saada.

Wähe aega pärast Warssawi konwerentsi lõppu pidi peetama Riias riikide waheline konwerents, millest pidid osa wõtma nõukogude-Wenemaa ja rajariigid, välja arwatud wist Poola. (Wälisminister A. Piip: Ei, Leedu.) Ah, Leedu. Loomulik, et see konwerents oleks pidanud meid rohkem huwitama, kui Warssawi konwerents, sest Riia konwerentsil oleksid wõinud suuremad tagajärjed olla Genua konwerentsi käigus, kui Warssawi konwerentsil. Kuid Riia konwerentsi küsimus ei olnud arutusel mitte kusagil, ka mitte väliskomisjonis. Juhtumisi saime teada, et Riias konwerentsi ära peetakse, kuid härra wälisminister ei annud meile selle üle vähematki informatsiooni. Isegi meie esitajad ei sõitnud Riia konwerentsile ja ainult üks oli suure hiljaksjäämisega sinna pärale jõudnud. See oli sama walitsuse esitaja, kes pärast Genua konwerentsil meie saatkonna sekretääriks oli. (Wälisminister A. Piip: Ma olin ise seal.) Härra wälisminister jõudis just samal silmapilgul Riiga, kui Wene saatkond sealt välja sõitma hakkas. (O. Strandman (töer.): Leping on ju ometi alla kirjutatud.) Riia konwerentsi

tööst ei ole wäliskomisjon mingit teadet saanud.

Õieti ei ole käesolew arupärimine mitte sihitud, — kui nii wiisi öelda wõib, — härra wälisministri wastu, waid see arupärimine on sarnane, et tema terwet kabinetti puudutab. Lugu seisab selles, et meil on waikiw kabinet, walitsus algas oma tööd waikides ja teeb tööd waikides. Tähtsamate seaduseelnõude puhul, kui need Riigikogus arutusel on, on mitu korda juhtumisi olnud, et Riigikogu nende kohta seisukohta ei saa wõtta, sest ta ei tea mis walitsus arwab. Alles eile anti üks wäga suure ulatusega seaduseelnõu komisjoni, arwamisega, et wähest ehk sügiseks jõuab walitsus selle seaduseelnõu kohta otsusele ja jõuab ehk oma waikuse seinaga läbi murda. Alati katsutakse vähematki informatsiooni taastada, ja ainult hiljaksjäänud „Eta“ teated annawad asjakäigust wähe aimu. Riigikogu peaks selle asja peale tähelepanu pöörama; et sellesse waikiwasse seinaga pisikestki pragu sisse karjuda, selleks oli muuseas käesolew arupärimine.

Juhataja **J. Kukk**: Sõna on wälisministril faktiliseks märkuseks.

Wälisminister **A. Piip**: Ma kahjatsen wäga, et härra Ast'i, kellest ma isikliselt wäga lugu pean, sedawõrd mälestus petab. (Naer.) Riia konwerents oli õieti rutuliselt, kõigest paar kolm päewa, kokku kutsutud telegraafi teel. Mina wõtsin isiklikult konwerentsist osa. Wäliskomisjonis seda küll arutusel ei olnud. Mina ei jäänud konwerentsile mitte hiljaks, waid meil oli mitu koosolekut ja kirjutasime alla teatawa dokumendi, mille wäärtus wäga suur oli ja mille tagajärjel Genuas pärast suuremad sekeldused ühes meie naaberriigis pidid tulema. Ma olin seal, ei mäleta üks wõi kaks päewa. (Pahemalt poolt: Aga Teie mälestus?) Ma kahjatsen wäga, et rkl. härra Ast asja nõnda tahtis kujutada, et walitsus sellest asjast Riigikogule midagi teatada pole tahtnud, ja et see ainult arusaamatus olnud.

M. Martna (sd.): Mul on wäga kahju, et ma oma sõnadega kuidagi wiisi härra Laidoner'i puutunud olen, mida ma sugugi ei tahtnud. (J. Laidoner (põl.): Ma ei tunne ennast puudutununa!) Ma ei tahtnud mitte ütelda, et wäliskomisjoni juhatajatest see ära ripub, et meie wäliskomisjon, nii ütelda, mitte

wapper ei ole. (N a e r.) Ma pean ütlema, et meie kogemused sel ajal, kui see kirjatükk kokku seati, kes komisjonide tegewuse ära määrab, mitte kõik seda ei teadnud, mis meie täna teame, see on meie kogemused puudusid. Wäga õige, et kui aruannet waja on, ka wäliskomisjoni aruandja aru annab. Aga teiste komisjonide töö seisab selles, et nad seaduse plaanisid Riigikogule esitawad ja tuleb seaduse plaan siin arutamise alla, siis annab aruandja sellest aru, nii et meie siis teiste komisjonide tegewusest hoopis teise pildi saame, kui wälisasjade komisjoni tegewusest. Wälisasjade komisjoni aruandja tuleb ka siis siia, kui mõni seaduse wõi konwentsioonide projekt arutusel on. Kuid selle komisjoni tähtsam töö ei seisa mitte konwentsioonide ettepanemises, waid tema tähtsam töö seisab selles, et wälisministriga mitmesuguste küsimuste üle nõu pidada ja otsusele jõuda. Waadake, see on, minu arwates, ebanormaalne, et meie sellest tööst mingisugust pilti ei saa. Ja sellepärast leian, et härra Laidoner'il waja ei olnud protesteerida, sest minu sõnad ei olnud mitte komisjonide liikmete ega wälisasjade komisjoni, kui komisjoni enese wastu sihitud, waid komisjoni, kui Riigikogu asutuse wastu. Ja nende sõnades tahtsin ma seda küsimust kaalumise alla wõtta, küll mitte tänasel koosolekul, kas meie wäliskomisjoni mitte waja ei ole reorganiseerida.

Härra Piip'ile tahtsin ma meelde tuletdes nüpalju ütelda, et see mitte minu süü ei ole, et Genfi konwerentsist ka aru ei antud. Kui see tänasesse arupärimisesse mitte üles ei ole wõetud, siis ainult sellepärast, et see juba wäga kaugel seljataga on. Mina wõtsin konwerentsist osa ja ei tee walitsusele mitte ainult selles etteheidet, et ta sellest konwerentsist Riigikogule midagi teada ei ole annud, waid walitsusel oli selle konwerentsi wastu üldse wähe huwi. Ma pean üttelema, et niihästi mina, kui ka teised, kes sellest konwerentsist osa wõtsid, pidime ise juhust otsima, et walitsusele konwerentsi tööst aru anda.

O. Strandman (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahaks paar sõna öelda härra Martna'le wäliskomisjoni asjus. Härra Martna on ka wäliskomisjoni liige olnud ja teab, et seal mitte ainult seda tööd ei tehta, mis teistes komisjonides. Aga küsimus seisab selles,

kas wäliskomisjon, kui tema ka teist tööd teeb, mitte ainult seadusi ei aruta, waid ka wälispoliitika seisukorrast teateid kogub ja neid küsimusi arutab, kas tema peab sellest aru andma Riigikogule ja mis wiisil peab ta seda tegema. Pean konstateerima, et wäliskomisjonid seda kusagil riigis ei tee ja meie ei saa ka siin niisugust korda sisse seada. Selleks on wäliskomisjonis kõigi erakondade liikmed. (P a h e m a l t p o o l t: K õ i g i e r a k o n d a d e e i o l e.) On need, kes on walitud... et nemad informatsiooni saawad, seda ka oma erakonnale annawad, kes siis tarwilisi samme wõiwad ette wõtta. Kui seda õigust keegi tarwitanud ei ole, siis on see tema süü. Ja mina arwan, et wäliskomisjonile seda kohust peale panna, et ta meie wälispoliitikas aru peaks andma, nagu seda wälisminister teeb, minu arwates, oleks niisuguse ettepanekuga tulemine täiesti mõttetu.

Arupärimise juurde üle minnes, pean üttelema, et arupärijad kolme punkti juures on peatanud. Esiteks, walitsus ei ole oma kawatsustest teatanud enne Genua konwerentsi, 2) walitsus ei olla teatanud oma kawatsusi Praaga konwerentsi puhul ja 3) ei ole ta Genua konwerentsi tegewusest aru annud. Kahes esimeses punktis ei saa ma kuidagi sotsiaaldemokraatidega ühineda, kuna kolmandas meie waated wist enam-wähem ühte lähewad.

Mis nüüd esimese punktisse puutub, siis ei saa keegi salata, et härrad-aruandjad siin natuke on sisse kukkunud. Sest kui täna wälisminister stenogrammi ette luges, siis paistis seal, et kui nüüd härra Palwadre tol ajal wälisministri seletusest niimoodi aru sai, et seal usaldust nõuti ja kui eelarwe arutamise ajal kõikidel õigus oli sõna wõtta ja küsimistega esineda, ja kui keegi seda siis ei tarwitanud, siis peab üttelema, et nüüd walitsusele selle arupärimisega esinemine loomuwastane on. Ma ei mäleta, kas härra Palwadre wõi härra Ast ütles, et see arupärimine ei ollagi walitsusele, waid Riigikogule. Igatahes kui sotsiaaldemokraadid niisuguse arupärimise enamusrühmadele on annud, siis on see nüüd jälle uus pretsedent. Riigikogu ja tema rühmade tegewuse üle otsustab rahwas walimistel, aga et nüüd arupärimise teel opositsiooni erakondadelt, kes walitsust toetawad, wastust saaks nõuda, ma arwan, et niisugust korda meie luua ei saa.

Siis teise punkti juurde üle minnes, et

wälisminister oleks pidanud Praaga koosoleku puhul Eesti parlamendis mõnesuguse ettekandega esinema ja parlamendilt usaldust saama, peab ütlemä, et sarnane nõudmine on weider. Mina arwan, et walitsuse kohus on kindlasti niisuguseid rahwaswahelisi eraasutusi toetada, mis meile poliitiliselt kasulikud, ja ta wõib sinna oma ametniku saata, kui need seltsi liikmed on, sest ei ole ju mitte keelatud niisuguste seltside liikmeks olla. Aga see on ikka eraasi, ja kui walitsus peaks parlamendis niisugustes asjades aru andma, siis peaksime meie ütlemä: „Need asjad aja ise ja ära tule siia.“

Kolmas punkt on, kas walitsus pidi Genua konwerentsist aru andma wõi mitte. Mina pean ütlemä, et siin ühinen mina täiesti sotsiaaldemokraatidega. Minul ei olnud mitte teada, et härra Pusta on sinna nõudnud raudtee eksperti, et meil ekspertide nimetamisega rahul ei olda, nagu praegu selgus. Just see on tõenduseks, et siin walitsus oleks pidanud aru andma ja asja selgitama. Meie ei saa aga seda teha arupärimise puhul, mis õieti ainult asja wormilist külge puudutab.

Walitsuse poolt on ette toodud, et Inglismaal tehtakse seda rahwasaadikute küsimiste puhul — pannakse küsimine ette ja siis minister wastab. Mina ütlen, et meil küsimistega wõimalik ei ole asja lahendada — wälisminister peaks kodukorda tundma ja seal on öeldud, et küsimiste puhul ei ole läbirääkimisi, waid lihtsalt wastatakse. Arupärimisega ei saa aga muidu tulla, kui peab midagi seaduswastast ehk Eesti riigi kasude wastast leitama. Ainukene tee, mis ehk oleks wõinud tarwitada, oleks olnud, kui wälisministrile oleks erateel soowitatud, et olge head ja esinege selle asjaga. Wõib aga olla, Riigikogu liikmed ei soowi wälisministriga erateel läbi käia, siis oleks wististe walitsuse kohus olnud siin aru anda. Ma pean ütlemä, et see arupärimine ei käi praegu eriti wälisministri, waid rohkem terve walitsuse kohta, sest wälisminister ei olnud sellel konwerentsil esitaja. Selles punktis leian ma, et teataw alus on olemas, aga ta on niisugusel kujul sisse antud, et meie seda küsimust täies ulatuses kõne alla ei saa wõtta ja pean ütlemä, et meie siin liiwa kinni jäänud oleme. Meie Riigikogu peab wälisministeeriumi asjus surnud punktist kord üle saama, selles asjas täielikule selgusele jõudma ja siis teatawa resolutsiooni wastu wõtma. Praegu aga seda aruannet ei

olnud, mis wormiwiga on, seda tõuget ei ole antud, minu arwates ei ole see küsimuse selgitamine ja et kindlat piiri tõmata ja lõpuotsust teha, selleks on minu arust kindlasti waja, et täieline aruanne oleks ja siis oleks wõimalus Riigikogul otsustada.

A. Palwadre (sd.): Eelkõneleja rkl. Strandman tähendas, et wälisminister peaks tundma Riigikogu kodukorda. Mina ütlen, et härra Strandman ise, kui endine Riigikogu esimees, peaks ise ka kodukorda tundma. Käesolewal korral pean ma ütlemä, et härra Strandman on käesolewast küsimusest arusaamises sisse kukkunud. (N a e r.) Meil ei ole mitte wälispoliitika terwes ulatuses kõne all, waid arupärimine ja arupärimises ette toodud asjaolud. Meie juhime selle peale tähelpanu, et wälisministeerium ei ole annud küllalt õiget ja tarwilikku informatsiooni ja arupärimise siht on walitsewat olukorda kõrwaldada, wõimaldada informatsiooni saamist. Härra Strandman aga arwab, et arupärijad on poole tee peale jäänud ja kui täielikult wälispoliitikast ei kõnelda, siis ei saa Riigikogu midagi otsustada. Riigikogu peab käesolewal korral otsustama ainult ühte asja, kas wälisminister on tarwilikku informatsiooni Riigikogule annud wõi mitte, kas Riigikogu peab tarwilikuks sarnast informatsiooni saada wõi mitte. See on kõne all ja kui härra Strandman seda teisi wõtab, siis tema ei tunne Riigikogu asjaajamise korda ja on ise täiesti sisse kukkunud. Iga Riigikogu liige wõib seisukohta wõtta selles küsimuses esitatud arupärimise puhul. Et meil ebanormaalne seisukord walitseb informatsiooni mõttes ja et wälisministeerium oma ülesannet sellel alal ei täida, on kõikidele teada. Ma wõiks kurioosumina ette tuua, et Pariisis ilmuw „Bulletin d'Esthonie“, wististe wälisministeeriumi kulul, tõi teate Genua Eesti saatkonna üle, ja nimetas teiste hulgas ka rkl. Ast'i. Rkl. Ast aga kaebab, et tema sest konwerentsist midagi ei tea. (N a e r.) Waadake, see on informatsioon. Riia konwerentsi ajal, mis ära peeti enne Genua konwerentsi ja kus olid Wene-Poola-Leedu-Eesti saadikud, juhtusin ma Riias olema ja ma pean kahjaks tunnistama, et meie Riia saadik kurtis, et tema on määratud üheks esitajaks konwerentsile, aga tema isegi ei tea misugused küsimused päewakorrale tulewad. Mina pidin ütlemä, et mina ka absoluut sest midagi ei tea ja ei saa talle kui-

dagi wiisi abiks olla. Sarnaseid asju ei tule meil mitte ainult Riias ette, waid ka Moskwas ja wäga wõimalik, et ka teistes saatkondades. Waadake, need on need asjaolud, mis peawad Riigikogu liigetele teada olema ja mis põhjendawad meie tänast arupärimist. Kui härra Strandman leiab, et need asjaolud tõesti olemas on, ja et sarnane olukord ei ole mitte loomulik, siis on selge, et peaks oletatama, et meie arupärimine on põhjendatud ja peaks teatud tagajärgi andma. Kui selle arupärimise põhjal välisminister ise Riigikogu soovile wastu tulles peaks välispoliitika küsimust terwes ulatuses kõne alla wõtma, siis wõib ka teiste küsimuste üle rääkida.

Arupärijate nimel mina paneks ette järgmise ülemineku-wormeli: „Wälisministri seletust ära kuulates awaldab Riigikogu soowi, et välisminister edaspidi wõimaldaks Riigikogule lähemat informatsiooni saada välispoliitika käigu üle, eriti rahwuswaheliste konwerentside käikude üle, wõimaldades sellega Riigikogu soovide mõjulepääsemist välispoliitika alal ja läheb päewakorras edasi.“

Juhataja J. Kukk: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Strandman'il.

O. Strandman (töer.): Meil on peaaegu wiisiks saanud, et Riigikogu liikmed ei saa wõi ei taha teineteisest aru saada. Härra Palwadre süüdistas mind, et mina olewat kodukorra wastu eksinud. Kuid ma pean ütleva, et härra Palwadre ise meelega tahab kodukorra wastu eksida. Kui härra Palwadre käesolewa arupärimisega tuli, mispärast välisminister ei informeerinud Riigikogu välispoliitika üle, siis oleks pidanud ta selgeks tegema, et välisminister tõesti ei informeerinud. Selle asemel hakkas härra Palwadre seletama, et eksperdid Genuas on halwad olnud, miks ei saadetud sinna raudteesitajat jne. See on sisuline kõnelemine ja selle peale ei saa käesolewa arupärimise puhul mitte wastata. Wälispoliitika ja küsimus, mispärast Riigikogu ei ole informeeritud, on kaks iseasja. Wälispoliitika wõib wäga hea olla, kuid meie wõime olla sellest halvasti informeeritud, kuid välispoliitika wõib halb olla ja meie wõime halvast välispoliitikast wäga hästi informeeritud olla. Minu arwates on käesolew küsimus wäga kerge aru saada.

Juhataja J. Kukk: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Palwadre'l.

A. Palwadre (sd.): Mina tähendasin oma kõnes ekspertide kohta, et wõib olla, olid neil teatawad ülesanded, ja wõib olla, nad neid ülesandeid täitsid, kuid meile ei ole informatsiooni antud, sellepärast ei tea meie siin midagi otsustada. Õige informatsiooni puudumisel on tekkinud aga igasugused kuulujutud. (O. Strandman (töer.): Mina ütlesin seda. Naer.) Mina oma kõnes tõin seda juba warem Teid ette. Kui stenogramm õieti on kirjutatud, siis wõib seda stenogrammist järele waadata. Härra Strandman nähtawasti ei taha minust aru saada. (Naer.)

Wälisminister A. Piip: Pean tähendama, et walitsusel on kogu aja bona fide arwamine olnud, et meie eksperdid, kes Genuasse sõitsid, on meie delegatsioonile majanduslikes küsimustes abiks olnud. Walitsusel ei ole teada olnud, et siin mõnesugused arusaamatused on tekkinud. Kui mõnel Riigikogu liikmel mõni soov oleks olnud ekspertide saatmise asjus, siis oleks wõidud seda soowi wäliskommisjonis awaldada. Mis puutub härra Palwadre seletusesse Riia konwerentsi kohta, siis oli seal osalt tõesti nii, kuid osalt ka mitte. (Naer pahemal pool.) Riia konwerents tuli täiesti üleöö ja sellepärast ei olnud wõimalik selle kohta lähemalt enne läbi rääkida. Kuid mina loen seda oma teeneks, et mina sellele konwerentsile ka ilma päewakorrata sõitsin. Kui ma mitte sinna ei oleks sõitnud, siis oleks wõidud minule siin etteheiteid teha. Konwerentsi päewakord seati alles Riias kokku. Riigikogu wäliskommisjonis olid need küsimused, mis konwerentsil päewakorda tulid, juba waremalt läbi arutatud. Sisuliselt ei ole minul härra Palwadre wormeli wastu midagi. Kui Riigikogu tahab välispoliitikat, eriti kõigist rahwuswahelistest konwerentsidest alati informatsiooni saada, siis wõin seda alati heameelega anda, sest mingisugust saladust siin ei ole. Kuid härra Palwadre wormeli motiweerimine ei ole õige. Riigikogu awaldab kogu aja mõju välispoliitika peale, juba selle läbi, et tema nimetab välisministri, peale selle on Riigikogu igapäew wäliskommisjoni kaudu wälisministeeriumiga ühenduses. Mina arwan, et ülemineku-wormeli motiivid küllalt põhjendatud ei ole.

Juhataja J. Kukk: Kõnelejate nimemiri on läbi. (O. Strandman (töer.): Palun sõna häälendamise motiivide kohta.) Enne sõnaandmist kan-

nan ma ettepanekud Riigikogule ette. Rkl. Palwadre poolt on järgmine üleminekuwormel ette pandud: „Wälisministri seletust ära kuulates, awaldab Riigikogu soov, et wälisminister edaspidi wõimaldaks Riigikogule lähemat informatsiooni saada wälispoliitika käigu üle, eriti rahuswaheliste konwerentside käikude üle, wõimaldades sellega Riigikogu soovide mõjulepääsmist wälispoliitika alal, ja läheb päewakorras edasi.“ Rkl. Schulbach'i poolt on sisse antud järgmine üleminekuwormel: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletust ette pandud arupärimise peale, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

Sõna on hääletamise motiivide kohta rkl. Strandman'il.

O. Strandman (töer.): Teatan, et meie rühm ei saa härra Palwadre üleminekuwormeli poolt hääletada sellepärast, et selles wormelis on lause sees . . . „wõimaldades sellega Riigikogu soovide mõjulepääsemist wälispoliitika alal“. Ma arwan, et Riigikogu töötab meie põhiseaduse ja kodukorra alusel, mispärast Riigikogu mõju wälispoliitika alal üleminekuwormeliga suurendada wõi vähendada ei saa. See koht üleminekuwormelis on meile wastuwõtmatu, kuna soow, et wälisminister Riigikogu wälispoliitikas informeeriks, wastuwõetaw on.

Juhataja J. Kukk: Esimesena panen hääletamisele rkl. Palwadre üleminekuwormeli. (Hääletatakse.) Ettepanek on 26 häälega 24 wastu tagasi lükatud. Panen hääletamisele liht üleminekuwormeli. (Hääletatakse.) Enamus on poolt. (Pahemalt poolt: Palume hääled ära lugeda.) (Loetakse hääli.) Poolt on 29 häält. Wastu on 25 häält, sellega on ette pandud liht üleminekuwormel 29 häälega 25 wastu wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Walga-Koiküla raudtee ehitamiseks maade ja ehituste wõõrandamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast:** Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Walga-Koiküla raudtee ehitamiseks maade ja ehituste wõõrandamise seaduse“ teksti järgmiste redaktsiooniliste parandustega

(loeb): 1) nimetada seadus nii, nagu nimetab teda käesolew ettepanek.

Juhataja J. Kukk: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Teine parandus: § 3 rida 2 — selle seaduse, p. o. käesolewa seaduse.

Juhataja J. Kukk: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Walk-Koiküla raudtee ehitamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Walk-Koiküla raudtee ehitamise seaduse“ teksti ilma ühegi paranduseta, nii nagu see III lugemisel wastu on wõetud.

Juhataja J. Kukk: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Iseäralise kinnitusesajade komitee ja kinnitusesakonna rahaministeeriumi alla ülewimise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast:** Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Iseäraliste kinnitusesajade komitee ja kinnitusesakonna rahaministeeriumi alla ülewimise seaduse“ teksti järgmiste redaktsiooniliste parandustega (loeb): 1) § 1 rida 7: tema, p. o. nende.

Juhataja J. Kukk: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Teine parandus: § 2 rida 2: § 1-es tähendatud, p. o. käesolewa seaduse § 1-es tähendatud.

Juhataja J. Kukk: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Kolmas parandus: § 3 redigeerida järgmiselt: „Käesolewa seaduse maksmahakkamisega lähewäd kõik makswates seadustes ettenähtud siseministri ametiwõimu funktsioonid kinnituslal rahaministri kätte,

wälja arwatud käesolewa seaduse § 1 tähendatud õigused tulekahjude ärahoidmise ja nendega wõitlemise alal.“

Juhataja **J. Kukk**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): Neljas parandus: § 4 rida 1: see, p. o. käesolew.

Juhataja **J. Kukk**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Küütide määruse muutmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast**: Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada

„Küütide määruse muutmise seaduse“ teksti järgmiste redaktsiooniliste parandustega (loeb): 1) nimetada: „Küütide määruse muutmise seadus“.

Juhataja **J. Kukk**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): Teine parandus: heita wälja rida 4-dast sõnad: „kohta käiwa“.

Juhataja **J. Kukk**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): Kolmas parandus: Märkus, rida 1 ja 2: lugeda peale küüdimehe sõidumääraks, p. o. lugeda sõidumääraks peale küüdimehe.

Juhataja **J. Kukk**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

9. Petseri maakonnas ja Wiru maakonna Narroowa-taguses osas töötawatele põllutöömisteeriumi maamõõtjatele kõrgendatud elukalliduse lisapalga maksmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Petseri maakonnas ja Wiru maakonna Narroowa-taguses osas töötawatele põllutöömisteeriumi maamõõtjatele kõrgendatud elukalliduse lisapalga maksmise seaduse teksti ilma mingisuguste

parandusteta, nii nagu see III lugemisel wastu wõetud.

Juhataja **J. Kukk**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

10. Eesti demokraatliku wabariigi ja Wene nõukogude wabariigi wahel tehtud metsa ja metsamaterjalide Eestisse parwetamise lepingu kinnitamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast**: Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Eesti demokraatliku wabariigi ja Wene nõukogude wabariigi wahel tehtud metsa ja metsamaterjalide Eestisse parwetamise lepingu kinnitamise seaduse“ teksti järgmiste

redaktsiooniliste parandustega (loeb): Esimene parandus: nimetada seadust nii, nagu käesolewas ettepanekus on nimetatud.

Juhataja **J. Kukk**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): Teine parandus: § 2 redigeerida järgmiselt: Käesolew seadus astub jõusse tema wastu wõtmisega.

Juhataja **J. Kukk**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Tsiwiilseaduste kogu (S. k. X. k. 1. j. 1914 a. wäljaanne) § 1489 ja hankede ja töowõtete seaduse (S. k. X. k. 1. j. 1916 a. wäljaanne) § 118 muutmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast**: Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada tsiwiilseaduste kogu § 1489 ja hankede ja töowõtete seaduse § 118 muutmise seaduse teksti järgmiste redaktsiooniliste parandustega (loeb): 1) rida 7: heita

wälja sõna „peale“; sama parandus rida 14-das.

Juhataja **J. Kukk**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

12. Linnade hüpoteeigipankade põhikirjade kinnitamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast:** Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Linnade hüpoteeigipankade põhikirja kinnitamise seaduse“ teksti järgmiste redaktsiooniliste parandustega (loeb): § 6 rida 4: sõna „säärasel“ asemel võtta „niisugusel“.

Juhataja **J. Kuk:** (Hääletatakse.) Parandus on nähtava enamusega vastu võetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): Parandus 2: § 7 rida 2: „ära tasuda“, p. o. „tasuda“.

Juhataja **J. Kuk:** (Hääletatakse.) Parandus on nähtava enamusega vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

13. Loomaterwishoiu walitsuse ja loomaterwishoiu komitee põllutöoministeeriumi alla üleviimise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast:** Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Loomaterwishoiu walitsuse ja loomaterwishoiu komitee põllutöoministeeriumi alla üleviimise seaduse“ teksti järgmiste redaktsiooniliste parandustega (loeb): Parandus 1: § 1 rida 2 s. k. I k., see tähendab seaduste kogu I köide, p. o. W. s. k. I. k., see on Wene seaduste kogu I köide.

Juhataja **J. Kuk:** (Hääletatakse.) Parandus on nähtava enamusega vastu võetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): Parandus 2: § 2 rida 4 ja 5: üle siseministeeriumi alt põllutöoministeeriumi alla, p. o. siseministeeriumi alt põllutöoministeeriumi alla.

Juhataja **J. Kuk:** (Hääletatakse.) Parandus on nähtava enamusega vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

14. Riigiasutuste ametnikkude ja teenijate koosseisude muutmise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast:** Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Riigiasutuste ametnikkude ja teenijate koosseisude muutmise seaduse“ teksti järg-

mise redaktsioonilise parandusega (loeb): rida 3: „palka makstes“, peab olema „makstes palka.“

Juhataja **J. Kuk:** (Hääletatakse.) Sellega on parandus nähtava enamusega vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

15. Töö- ja hoolekandeministeeriumi 1922 a. korraliste kulude eelarwe muutmise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Töö- ja hoolekandeministeeriumi 1922 a. korraliste kulude eelarwe muutmise seaduse“ teksti ilma mingisuguste redaktsiooniliste parandusteta, nii nagu see III lugemisel vastu on võetud.

Juhataja **J. Kuk:** (Hääletatakse.) Sellega on nähtava enamusega otsustatud „Töö- ja hoolekandeministeeriumi 1922 a. korraliste kulude eelarwe muutmise seaduse“ teksti ilma redaktsiooniliste parandusteta kinnitada. Redaktsiooniliste paranduste lugemine on lõppenud ja aeg on waheaja tegemiseks. Kuulutan 10-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.50 min. Peale waheaga algab koosolek kell 1.10 min. Koosolekut juhatab esimees **J. Kuk.** Sekretäri kohal sekretär **A. Tupits.**

Juhataja **J. Kuk:** Riigikogu läheb järgmine päewakorrapunkt.

16. Maaseaduse laiendamise seadus Naroowa-taguste ja Petserimaa maa-alade peale (Naroowa-taguse ja Petserimaa maaseaduse) — II lugemisel. Maaseaduse komisjoni aruandja **J. Wain:** Riigikogu poolt anti käesolev seadus maaseaduse komisjoni tagasi neil põhjustel, et komisjoni poolt 10. mail 1922 a. ettepanud seaduseel-nõu wastuwõtmisega väikemaapidajate seisukord Naroowa taga ja Petserimaal paremaks ei oleks muutunud, waid halwe-

Maaseaduse komisjoni aruandja **J. Wain:** Riigikogu poolt anti käesolev seadus maaseaduse komisjoni tagasi neil põhjustel, et komisjoni poolt 10. mail 1922 a. ettepanud seaduseel-nõu wastuwõtmisega väikemaapidajate seisukord Naroowa taga ja Petserimaal paremaks ei oleks muutunud, waid halwe-

Maaseaduse komisjoni aruandja **J. Wain:** Riigikogu poolt anti käesolev seadus maaseaduse komisjoni tagasi neil põhjustel, et komisjoni poolt 10. mail 1922 a. ettepanud seaduseel-nõu wastuwõtmisega väikemaapidajate seisukord Naroowa taga ja Petserimaal paremaks ei oleks muutunud, waid halwe-

Maaseaduse komisjoni aruandja **J. Wain:** Riigikogu poolt anti käesolev seadus maaseaduse komisjoni tagasi neil põhjustel, et komisjoni poolt 10. mail 1922 a. ettepanud seaduseel-nõu wastuwõtmisega väikemaapidajate seisukord Naroowa taga ja Petserimaal paremaks ei oleks muutunud, waid halwe-

Maaseaduse komisjoni aruandja **J. Wain:** Riigikogu poolt anti käesolev seadus maaseaduse komisjoni tagasi neil põhjustel, et komisjoni poolt 10. mail 1922 a. ettepanud seaduseel-nõu wastuwõtmisega väikemaapidajate seisukord Naroowa taga ja Petserimaal paremaks ei oleks muutunud, waid halwe-

maks; sest suurem osa maad on juba müüdud ja võidakse veel ära müüa enne selle seaduse jõusseastumist, mille tõttu palju senniseid maapidajaid, kes maad ei ostanud, ilma maata jääksid. Komisjonis võeti ka veel teisi põhimõtteid arutamisele. Osa komisjonist soovitas sunduslikku müümist. Et hääled mõlema aluse kui ka üksikute paragrahvide arutamisel pooleks läksid, siis esineb komisjon kahe paralleel variandiga. Mis puutub esimesesse varianti, siis on täiendatud teda ses mõttes, mispärast seadus komisjoni anti, ja nimelt väikerentnikkude huvides. Siis on veel muudatus ette võetud, mis mitte üksi väikemaapidajate kohta ei käi. Selle järele jääb wõõrandamata igast maaüksusest 50 tiinu kõlbulikkude maad, olgu wõõrandatud maaüksus kui suur tahes. Rentnikkude õigusi kaitseb seaduse § 4. Rentnikud, kelle lepingud mitte suurema, kui 22. märtsi 1922 a. seaduses näidatud maatüki kohta jõus olid, saavad wõõrandatud maade wäljaandmisel wäketalupidajatega ühesugused õigused: neid ei saaks mitte wallanõukogud ja maakonnavalitsused maa pealt ära tõsta, nagu seda mujal küllalt oleme näinud, kus maa nende jalge alt teistele anti. Peale selle käsitati komisjonis küsimust, kuiwõrd palju üldse maad jagamisele tulla võiks. Komisjon leidis, et ostu- ja müügilepingud wäga laialdaselt maad wõtnud ja et need ei võiks mitte Riigikogu poolt kinnitust leida.

Selle seaduse wäljatöötamise juures oli arutusel veel üks paragrahw, mis ütles, et ostumüügi lepingud, mis peale 2. weebruari 1920 a., tähendab peale rahulepingu allakirjutamist tehtud, tunnistatakse maksusetaks. Kuid see paragrahw jäi seadusest wälja, sest üks paragrahwi osa ei olnud kõigile Riigikogu liigetele wastu võetaw, kes selle wariandi poolt hääletasid. Seadusesse tuleb wõtta see paragrahw uuesti üles, sest muidu jääks § 4 täiesti õhku rippuma. Kas ostumüügi lepingud kinnitada tulewad seadusandlisel teel, nagu omal ajal Riigikogus arutusel olnud seaduses maaseaduse § 4 muutmise kohta muude riigiosade kohta seda ette nähti, seda ei hakanud komisjon pike-malt kaaluma; võeti ju maaseaduse § 4 muutmise seadus Riigikogus arutuselt ära, ja Petserimaa — Naroowa-taguste müügilepingute kreposteerimine pole pakilistem. Mõnelt poolt wäidati, et Kerenski seadus, mis maamüümist keelab, olla Balti eraseaduse maksmapanemisega

nendel maa-aladel oma jõu kaotanud. Tahtsid samad inimesed käesolewa seaduse wastu waielda, siis näitasid, et maaseadust ei saa Petseri ja Naroowa-taguste maa-alade peale laiendada, sest et temas paljude Balti eraseaduse paragrahvide peale näidatakse. Teised paragrahwid esimesest kunni kolmandani, on wastu võetud sel kujul, nagu nad komisjoni anti, wälja arwatud wäiksed redaktsioonilised parandused.

Juhataja **J. Kuk**: Sõna on teisel aruandjal rkl. Kerem'il.

Maaseaduse komisjoni aruandja **A. Kerem**: Mina pean tähendama, et see Petserimaa maaseadus, mis meil praegu siin arutusel, on kahes wariandis Riigikogule esitatud. See tuleb küll wist esimest korda ette, et Riigikogule esitatakse seadus kahes isesuguses wariandis. Kui neid kõiki ettepanekuid niisugusel kujul seaduse aluseks tahetakse wõtta, siis tekib küsimus, kas maaseaduse komisjon üldse Petseri maaseadust wälja töötada suudab, wõi peab selleks hoopis erikomisjon walitama, kellele siis ülesandeks tehakse seadus lõpulikult wälja töötada. Meil kriipsutatakse alalõp-mata alla, et Petseri maaseadus kiire iseloomuga on. Osalt sellega nõus olles, pean mina siiski tähendama, et sisuliselt tal nii kiiret iseloomu ei ole, et Riigikogu teda veel käesolewal istungjärgul ära otsustama peaks, sest kõige parema tahtmise juures ei ole wõimalik seda seadust kesk põllutööaastat teostama hakata. See võiks sündida ainult 1923 a. 1. mail. Teine põhjendus, mis selle seaduse kiire otsustamise põhjenduseks rkl. Grigorjew'i poolt ette toodi, et nendel, kui Petserimaa saadikutel, wõimatu on ilma selle seaduse koostamisega, wõib see tõesti tõsine põhjus seaduse wastuwõtmiseks olla, kuid asja enese seisukohast see siiski tõsine olla ei saa. Mis seadusesse enesesse puutub, siis waieldi maaseaduse komisjonis selle seaduse esimese wariandi juures, näidates, et selles seaduses ei ole lahendatud kaugeltki küsimus, missugused osad 10. oktoobri maaseadusest siin maksawad ja missugused ei maksa. Selle puht juridilise külje juures ei tea mina kaua peatada ega poolt ega wastu rääkida. Eelmine aruandja näitas, et ka esimesel wariandil omad puudused on. Puudused seisawad selles, et olemas olewad väikerentnikud küllalt kindlustatud ei saa. Wii-

mase variandi poolehoidjad nõuavad siiski riigiametnikkude wahetalitust wäikerentnikkudele maajagamise juures. Teise variandi poolehoidjad loewad paremaks, et maa üleandmise tingimised seaduses eneses kindlaks määratud oleksid, mida siis huwitatud pooled wabalt oma wahel täide saadawad. Teise variandi poolehoidjad põhjendawad waba wahetalituse wiisi sellega, et ta maasaajat paremini kindlustab ja rutem teda maa pemeheks teeb. Käesolewa seaduse teine wariant näeb ette, et kohtade üleminek wäikerentnikkudele oleks juba 2 aasta jooksul lõpule wiidud. Siis näeb ka seesama seadus ette, et wäikerentnikkudelt kunni kohtade üleandmiseni ei saa enam renti nõuda, kui riigimaadeltki, waid neil on õigus samadel tingimistel oma kohta pidada, kui riigirentnikkudel. Nii et selles mõttes teise variandi poolehoidjad leiawad, et nemad wäikerentnikkude huwisid enam kaitsewad. Teiselt poolt, mis alustel maawõrandamine Petserimaal sündida wõiks? Teises wariandis soowitatakse waba likwideerimise wiisi, kuna esimene riigistamist ette näeb. Kuna Petserimaal need maalligid puuduwad, mis 10. oktoobri maaseadusega sisemaal riigistatud said, Petseri maaseadus maade ümberkorraldust seal ette wõtta tahab, mis sisemaal maaseaduse alt wälja jäid, siis oleks küll kõige õigem siin teist wõrandamise wiisi ette näha, see on enne sunniwõrandamist wõimaldada maade waba likwidatsiooni. Mina ei näe mingisugust tarwidust selleks, et meie, olgugi Petserimaal, hakkaksime talusid wõrandama alustel, nagu 10. oktoobri maaseadusega rüütlimõisad wõrandatud said. Seda kõiki arwesse wõttes panen maakommissjoni teise osa nimel ette wastu wõtta eelnõu, mis teise wariandina esitatud.

J u h a t a j a J. K u k k: Korra kohta on sõna rkl. Ast'il.

K. A s t (sd.): Wõib olla, et ma praegu eksin, aga minu teades on see esimene juhtumine, kus ühest ja samast Riigikogu komisjonist on tulnud kaks — paralleel seaduseelnõu, kumbki eri põhimõtetel wälja töötatud. Meie kodukord ei näe niisugust asja ette. Semil on küll sarnaseid juhtumisi olnud, kus üksikute paragrahwide kohta kaks warianti ette pandud on, aga et otsekohe kaks paralleel seaduseelnõu ühest komisjonist wälja tuleks, seda ei ole olnud. Sellepärast oleks tarwis kõige pealt otsustada, kuidas neid eelnõu-

sid arutusele wõtta, tuleks arutamise kord kindlaks määrata. Ma leian, et siin paralleel ettelugemisi pidada, kus üks aruandja loeb oma paragrahwi maha ja teine oma paragrahwi, et sarnane arutamise kord on täiesti wõimatu, sellepärast et üks eelnõu sisaldab paragrahwisid palju rohkem kui teine ja selle tõttu ei saa neid kuidagi teineteise wastu seada; sama numbrilistel paragrahwidel ei ole ka mingisugust sisulist sidet. Ainukene wõimalus oleks see, kui Riigikogu otsustaks, missuguse wariandi ta kohase leiab olewat arutamisele wõtta. Kui ta selle on otsustanud, siis wõib ühe wariandi arutamisel põhimõttelisi läbirääkimisi pidada, ühe ehk teise kasuks wõi kahjuks rääkida. Teine wõimalus oleks see: see küsimus praegu päewakorrast ära wõtta ja walitsusele ülesandeks teha terwet seadust uuel kujul Riigikogule esitada. Kuid mina isiklikult niisugust ettepanekut ei tee. Minu ettepanek on: Riigikogu otsustagu enne ära, kumb seaduseelnõu arutamisele wõtta ja siis wast seaduse arutamisele asuda.

A. K e r e m (rhw.): Muidugi on härra Ast'i ettepanek teatawal wiisil põhjendatud, kuid ma kahtlen, kas wormiliselt on wõimalik Riigikogul põhimõttelikult küsimusi otsustada. Mina arwan, et kuigi mõnes ringkonnas seda seaduseelnõu rutuliseks loetakse, — et ta sisuliselt mitte kiire ei ole, sest enne tulewat kewadet ei saa teda maksma panna. Sellepärast ei ole sellest suuremat wiga, kui tema wastuwõtmine sügiseks jääb. Kuna aga maakommissjon praeguses koosseisus, wõib olla, jälle kahe wariandiga esineb, siis oleks wast kõige otstarbekohasem, kui asutatakse selle seaduse läbiwaatamiseks uus spetsiaal komisjon, kellele ülesandeks tehakse tulewa istungjärgu algul esineda wastawa ettepanekuga. Ma teen ettepaneku, käesolew seaduseelnõu erikommissjoni anda ja jagajaks wõtta 10.

J. W a i n (sd.): Ma pean tähendama, et Riigikogu liikme Ast'i poolt tehtud ettepanek natukene wale alusel on. Oieti on seadus I lugemisel wastu wõetud ja komisjonil oli ülesandeks seda seadust ainult täiendada wäikerentnikkude huwidest. Teine wariant on seal kõrwal weel omalt poolt paranduseks. Riigikogu wõib endise I lugemisel wastuwõetud seaduse wõi teise variandi paragrahwide haawal, kui parandused, wastu wõtta, nii et kahest paralleel seaduseelnõust juttugi ei wõi olla. Mis puutub sellesse, et käesolewal juhtu-

misel maakomisjoni koosolewast 10 liikmest juhtumisi 5 isikut kumbagi põhimõtte poolt hääletasid, siis ei järgne sellest weel, et järgmisel koosolekul komisjon ühte ehk teist eelnõu wastu ei wõi wõtta ja et sellepärast tarwis oleks erikomisjoni walida; maakomisjonis on ju kaugelt üle 10 liikme. Ettepanek, mis rkl. Ast tegi, toonitades, et kahe wariandi esitamine ühe ja sama komisjoni poolt kodukorrast lahku läheb, ei ole põhjendatud. Kordan weel, et Riigikogu on selle seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtnud, siis maakomisjoni andnud, ja nüüd on II lugemisel aluseks I lugemisel wastu wõetud seadus, mille juurde maakomisjon oma parandustega esineb. Rkl. Kerem'i ettepanekud on paralleelsed parandused ja sellepärast tulewad nad Riigikogule otsustamiseks.

Juhataja J. Kukk: On tehtud ettepanek Naroowa-taguste ja Petserimaa maaseadus anda erikomisjoni, kelle walimise juures jagajaks wõtta arw 10. Pannen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on 26 häälega 20 wastu tagasi lükatud. Riigikogu asub selle seaduse II lugemisele.

Aruandja J. Wain (loeb): Maa-seaduse laiendamise seadus Naroowa-taguste ja Petserimaa maa-alade peale.

Juhataja J. Kukk: Sõna on teisel maaseaduse komisjoni aruandjal rkl. Kerem'il. (Naer.)

Aruandja A. Kerem: Teen ettepaneku selle seaduse pealkirjaks wõtta: „Naroowa-taguse ja Petserimaa maaseadus“.

G. Stackelberg (saks.): Nach langen Irrfahrten durch die Kommissionen ist das Gesetzprojekt nun doch wieder da und zwar auch wieder in seiner I Variante als „Gesetz über die Ausdehnung des Agrargesetzes vom 10. Oktober 1919 auf das Petschur- und das Transnarowa-Gebiet“. Es ist mir ganz unverständlich, wie man das Gesetz vom 10. Oktober 1919, dessen erste Paragraphen ganz auf dem Baltische Provinzialrecht beruhen, auf ein Gebiet ausdehnen soll, wo das Provinzialrecht nicht gilt. Der § 1, der die Kategorie des zu enteignenden Landes bezeichnet, nimmt auf den § 597 des Prov.-R. Bezug; § 2, der von den negotiorum gestores handelt, — auf die §§ 4423—4463; § 6-a auf

den § 1103; § 6-b, der von den Servituten redet, auf die §§ 1199—1250; § 7, der von den Reallasten spricht, — auf die §§ 1297 bis 1321. Es muss jedem, zu welcher Partei er auch gehören möge, klar sein, dass dadurch nur eine heillose Verwirrung entstehen kann. Im Russischen Reich hat es bekanntlich keine Krepostabteilungen in unserem Sinn gegeben, sondern nur das Institut der „starschie notariussy“ mit ihren Büchern. So weit ich nun habe in Erfahrung bringen können, ist es gegenwärtig im Petschurgebiet inbezug auf vielen Landstücke unmöglich, die legalen Besitztitel festzustellen, da die Bücher der „starschie notariussy“ in Ssowjetrussland geblieben sind.

Und welcher Zweck wird mit diesem Gesetz verfolgt? Die Schaffung von Kleingrundbesitzern? Das ist nicht der Fall, denn die Parzellierung geht mit Riesenschritten vor sich und in kürzester Zeit wird es vielleicht mit Ausnahme einiger weniger Kulturzentren keinen Grossgrundbesitz mehr geben. — Was die Wälder anbetrifft, so hat die Regierung erklärt, dass sie die Kosten ihrer Enteignung nicht decken würden. Das ist nach den Erfahrungen, die man bisher mit der staatlichen Forstwirtschaft gemacht hat, mehr als wahrscheinlich. Also würden die Steuerzahler in Estland selbst die Kosten tragen müssen — und sicher würden sie das nur sehr ungern tun. Von einigen Leuten wurden in der Agrarkommission gesagt, die Enteignung der Wälder sei notwendig, da sie von ihren Besitzern devastiert werden und verschwinden würden. Dies Argument hält aber der Kritik nicht stand, denn bei der Budgetberatung haben wir alle gehört, wie auch die bei uns schon verstaltlichten Wälder devastiert werden.

Anlässlich dieser Variante möchte ich auch noch folgendes bemerken:

Wir stehen nach wie vor auf dem Standpunkt, dass eine Enteignung von Privateigentum nur dann zulässig ist, wenn sie in staatlichem Interesse erforderlich ist und wenn für das enteignete Eigentum eine vollständige Entschädigung gezahlt wird, und in dieser Auffassung wissen wir uns mit der gesamten zivilisierten Welt einig. Das ist unzweideutig in den Noten der Premierminister von England und Frankreich, die Ihnen bekannt sein dürften, zum Ausdruck gekommen. Der britische Premier schreibt: „Ich

kann einer Staat das Recht nicht absprechen, Privateigentum zu enteignen, jedoch nur gegen Bezahlung oder gerechte Entschädigung.“ Derartige Äusserungen sollten von einem neuen kleinen Staat doch berücksichtigt werden!

Was nun die II Variante anbetrifft, so können wir auch mit ihr nicht einverstanden sein. Wir halten eine vollständige Liquidation des Grossgrundbesitzes nicht für angängig, auch ist die Entschädigungsfrage nicht gelöst. Immerhin ist dieses Projekt weniger verhängnisvoll und gibt dem Betroffenen doch die Möglichkeit zu liquidieren; wenn es auch so und so vielen die Bodenständigkeit nimmt. Aber ganz unverständlich ist der Motivenbericht zur II Variante. Entweder liegt hier ein Missverständnis oder eine vollkommene Verkennung der historischen Tatsachen vor: Der Grossgrundbesitz im estnischen Staat ist fast ausnahmslos — abgesehen von vielleicht 2—3 Gütern — durch freien Kauf in die Hände derjenigen Besitzer übergegangen, von denen er enteignet worden ist. Das leitende Motiv des Agrargesetzes vom 10. Oktober 1919 konnte keineswegs eine Wiederherstellung verletzten Rechtes sein, sondern sein Ziel ist eben nur gewesen, der deutsch-baltischen völkischen Minorität ihre Bodenständigkeit und den grössten Teil ihres Eigentums zu nehmen.

Wir sind nicht gegen ein Agrargesetz, das wirtschaftlichen Motiven entspricht, aber gegen dies in der I Variante zum Ausdruck gelangte Prinzip müssen wir Stellung nehmen und werden daher gegen diese Variante stimmen.

Juhataja J. Kuk: Sõna enam ei soowita. Pealkirja kohta on kaks ettepanekut olemas, õieti küll ainult üks ettepanek, teise maakomisjoni aruandja rkl. Kerem'i poolt, mis lahku läheb komisjoni esialgsest redaktsioonist. Panen siis rkl. Kerem'i paranduse esimeseks hääletamisele. (Hääletatakse.) Enamus on vastu. Sellega on rkl. Kerem'i poolt tehtud parandus pealkirja kohta tagasi lükatud. Panen nüüd aruandja rkl. Wain'i poolt ettekantud seaduse nimetuse hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. (Paremalt poolt: Ära lügeda. Loetakse häält.) Poolt on 30 häält, vastu 16. Sellega on seaduse nimetus komisjoni poolt ette pandud kujul vastu võetud.

Aruandja J. Wain (loeb): § 1. Asutawa Kogu poolt 10. oktoobril 1919 a. vastu võetud maaseadus laiendatakse Eesti-Wene rahulepingu põhjal Eesti wabariigi külge liidetud endiste Peeterburi ja Pihkwa kubermangu maa-alade peale järgmistes paragrahwides tähendatud muudatuste ja täiendustega.

Juhataja J. Kuk: Sõna on maaseaduse komisjoni teisel aruandjal Kerem'il.

Aruandja A. Kerem (loeb): § 1. Eesti-Wene rahulepingu põhjal Eesti wabariigi külge liidetud endiste Peeterburi ja Pihkwa kubermangu osades wõõrandatakse, riikliku maatagawara soetamiseks ja vähemate põllumajapidamiste loomiseks, mõisad ja maad, mida kogusuuruses ühe omaniku päralt üle 75 (100) tiinu on, ühes kõigi päraltolemistega.

(Juhatama hakkab abiesimees **K. Wirma**.)

A. Jürman (põl.): Ma luban endale peatada esimese paragrahwi juures, mis lõpulikult ära otsustab Petserimaa maaseaduse edaspidise käekäigu. Kui siin seaduse I lugemisel rahwasaadik Martna üles astus, soowis ta meie tähelpanu pöörata maaseaduse peale, mis Soomes teostamisel ja mida toleaegse põllutööministri järele „Lex Kallio“ nimetatakse. Härra Martna tähendas, et meie wõiks Soomest omale eeskuju wõtta ja omal kodumaal Soome põhimõtet maaseaduse teostamise alal läbi wiia. Wahepeal on minul juhus olnud selle Soome maaseadusega tutwuneda ja ma wõin ütelda, et meie oleme täiesti nõus nende põhimõtetega, mis Soome seaduses esildatud ja ka täna hääletame nende põhimõtete poolt, ja mina soowiksin ka, et Riigikogu nende põhimõtete poolt hääletaks. Soome maaseadusest selgub järgmist: esiteks, kust wõetakse maad maatahtjatele. Seal on öeldud: „Maad uute kohtade asutamiseks tuleb tarwitada: riigi ja kogukondade päralt olewaid maid, ja kiriku ja köstri palgakohad. Kui need maad asumiseks on ära tarwitatud, siis tuleb maad wabatahtlise ostu-müügi teel muretseda, nii palju kui selleks wõimalust on. Alles selle järele, kui mujalt maad enam ei saada, tuleb maad wõtta sundusliku wõõrandamise teel.“ Tähendab, alles siis hakatakse wõõrandamise põhimõtteid teostama, kui wabatahtliselt maad osta enam ei saa. Edasi waatame siis, kuidas seda wõõran-

damist teostatakse. Wõõrandamise kohta öeldakse seal seaduses: „Wõõrandatakse maa, mille ühele omanikule kuuluwa maapinna suurus, tagawaramaad juurde arwamata, üle 500 ja Oulu kubermangus üle 600 hektari, olgugi, et omanik koha peal asub ja seda harib, ehk kui ei asugi, siiski seda seaduses ettenähtud wiisil harib. Edasi tähendakse eestkätt missugused kohad sunniwiisil wõõrandamise alla kuulwad, nimelt mis, halwas seisukorras jne. Edasi on öeldud: maad wõõrandatakse sunniwiisil kõige rohkem nii mitu protsenti, kui palju sadasis hektarid omanikul maksualust maad on, siiski sel kombel, et kui maapinna suurus üle 5.000 hektari tõuseb, wõib kõige rohkem 50% wõõrandada.

Tähendab, siin on jällegi need kitsad wõõrandamise piirid pandud, et kui meie waatame oma maaseadust ja wõrdleksime sellega, siis ei jää nendest Soome maaseaduse põhimõtetest midagi järele. Edasi on seal weel öeldud, et sunniwõõrandamise alla ei wõeta maad, mida korralikult haritakse, kus maa peal tarwilik arw koduloomi peetakse ja tarwilikul moodsul maaparandusaineid ning kunstpõllurammu tarwitatakse ehk muul wiisil maa taimkaswu jõud alal hoitakse.

Siin Soome maaseaduses on weel ühte ja teist, mida wõiks ette kanda, mille ettekandmine aga liiga pikale wiiks. Kuid selge joonena on igalpool põhimõte läbi wiidud, et wõõrandamise juurde asutakse niisugusel hädakorral, kui riik ei saa wabatahtlisel ostuteel maad. Tähendab, kui wabatahtlik ostutee ei anna maad, siis tuleks ainult wõõrandada, misjuures ainult õige wäike protsent läheb wõõrandamise alla. Kui meie sellest seisukohast arwustame neid kahte Petserimaa maaseaduse warianti, mis on ette pandud, siis wõiks juttu olla ainult weel teisest wariandist, mis wähegi selle Soome maaseaduse sarnane on, kuna I wariant täiesti sellele vastu räägib. Meie näeme, et Soomes on maaseadust hakatud teostama puhtmajanduslist seisukohta arwesse wõttes ja ei ole mingisuguseid muid parteilisi wõtteid aluseks pandud, waid ainult on waadatud, kuidas see riigi majanduslise seisukorra peale mõjub. Petserimaa maaseaduse teine wariant, mille vastu pahemalt poolt oldakse, ulatab kaugemale, kui Soome maaseadus. Siin on esiteks öeldud, et wõõrandamise alla kuulwad mõisad ja maad, mida kogusuuruses ühe omaniku

käes üle 75 (100) tiinu on. Soomes oli ette pandud, et riik ostab wabatahtliliselt kokku, meil seda ette nähtud ei ole, tähendab — on selles mõttes palju kitsam. Soomes tulewad ainult need maad wõõrandamisele, mis üle 500 hektari suured on, kuna meil 75 tiinust peale. Sellest wõiks nüüd järeldada, et kui Riigikogu nüüd wähegi kainelt mõtleb ja majanduslikes elus mitte ei tahaks lõhkumise tööd teha, siis wõiks juttu olla teisest wariandist, aga kuidagi ei saaks wastuwõetaw olla esimese wariandi järele wõõrandamine. Esimese wariandi järele wõõrandaksime kõik need talud, mis Petserimaal on asutatud Eestist ja Lätist sisserännanud asunikkude poolt endiste mõisade raiesmikkudesse. Kui nüüd waadata palju eramajapidamisi üldse wõõrandamise alla tuleb, siis peab ütlema, et see on küll õige wäikene protsent, wahest 6% kogu maapinnast, kui aga põllumajanduslist maapinda üksi wõtta, siis weel wäiksem protsent, sest suurem osa Petserimaad on kogukondade ja riigi käes. Selle eramaade wõõrandamisega ei lahenda meie mitte Petserimaa maaküsimust. On see samm aga asiutud ja wahest 20 kultuursemat talukohta, mis wõiksid olla tulewikus põllukultuura keskkohadeks, ära tükeldatud hingemaa ribadeks, siis ei ole sellega midagi wõidetud. Põllumajanduslist seisukohast on see täiesti lubamata nähtus ja kohalised elanikud saaksid seda pärast kahetsema, sest neil ei oleks kohta, kus nemad wõiksid põllutöökooli asutada wõi katselawasid korraldada. Kui nad eeskujulisemat põllumajapidamist edaspidi näha soowiwad, siis peawad tulema teistesse maakondadesse, kus wõiks midagi õppida, kuna enda juures kõik häwitatud on. Seesugune maaseadus wõib edaspidi Petserimaa puhtmajanduslise arenemise käigu peale wäga halvasti mõjuda ja oleks sellepärast mitte wastuwõetaw. Nagu ma juba tähendasin, tuleks esimese wariandi järele wõõrandamisele talud, mida on asunikud endiste mõisade raiesmikkudesse rajanud umbes mõnedkümmend aastat tagasi ja kui nüüd seda nende käest ära wõtta, siis wõite omale ise ette kujutada, missuguse meeoleolu see nende hulgas tekitab, kui nemad ise omal jõul on maa üles harinud, täiesti kultuuralisteks kohtadeks muutnud ja nüüd korraga tullakse ja wõõrandatakse neilt nende talud. Kõike seda arwesse wõttes on täiesti lubamata Petserimaal maaseadust teostada esimese wariandi järele.

Kui meie Petserimaal tahame maareformi läbi wiia, siis wõib see ainult teise wariandi ulatuses ja korras sündida.

K. Ast (sd.): Rkl. härra Jürman toetas oma kõne algul minu parteiseltsimehe rkl. Martna sõnade peale. Rkl. Martna olewat kunagi seletanud, et Soome maaseadus wäga wastuwõetaw on. Mil puhul rkl. Martna seda öelda wõis, ei ole minul teada, aga ma usun, et ta seda öelda wõis. Kuid siin tuleb tingimata arwesse wõtta, missugustel motiividel seda öeldi. Wõib olla, et Soome olusid silmas pidades on Soome maaseadus Soome jaoks tõesti kõige kohasem. Meie teame, et Eesti oma maaseaduse loomise ajal sarnastes tingimustes oli, milles Soome praegu mitte ei ole. Wõib olla, kui meil oleks tulnud maaseadust teostada sarnastes oludes ja sarnastel tingimistel, nagu seda Soome teeb, oleksime meie sedasama teinud, mis Soome teeb, aga, wõib olla, oleksime weel parema maareformi leidnud. Neis tingimustes, milles Asutawal Kõsul tuli maaseadust luua, oli wõimalik ainult rewolutsiooniline maadewõõrandamise tee.

Asju ei tule mitte absoluutse moodsuga, waid alati relatiivse moodsuga mõõta. Praegusel korral wõib härra Jürman'i seletuse kohta öelda wenekeelsete sõnadega „tschto njemtsu sdorowo, to russkomu smert“. See, mis Soomele wõib wäga hea olla, ei tarwitse weel sugugi hea olla Setumaale. Kuidas tahate teie Petserimaa elanikkudele ära seletada seda wastolu, mis on Eesti maaseaduse ja ettepanud teise wariandi wahel? Eestis wõõrandati suurmaapidamised, kuid piirmaal ei taha teie tunnistada mingisugust maadewõõrandamist. Teie tahate ainult kohustada Petserimaal suurmaaoomanikka suurmaapidamisi likwideerima.

Härra Jürman ütleb, et Petserimaal läheme meie talude wõõrandamisele. Härra Jürman ei tunne nähtawasti talu mõistet Petserimaal, waid tema mõõdab Petserimaa talusid mulgimaa wõi Abja walla talude mõistetega. Asju tuleb wõtta reaalses wahekordades. Meie peame rehkendama nende mõistetega, mis Petserimaal walitsewad. Kui suur on Petserimaa keskmine talu? Ta ei ole mitte suurem, kui 10 tiinu, waid koguni wist märksa alla 10-ne tiinu. Petserimaal on ka talusid, kellel on ainult 2—3 tiinu maad. Need on $\frac{1}{4}$ ja $\frac{1}{2}$ hingemaapidajad ja nende silmis on 50-tiinuline koht juba suur mõis. Praegu on meil jutt ainult 75-tiinulistest

kohtadest. Mitte ainult Petserimaa elanikkude mõistete järele ei ole 50-ne kunni 60-ne tiinulised kohad mõisad, waid neil on ka seaduse järele mõisa tunnused. Ei wõi öelda, et kõik suuremad talud Petserimaal ostetud oleks; nende saamise-lugu on mitmeti õige tume. Nende taludega olid seotud iseäralised õigused, mis olid sarnased meie aadeli õigustele, kuigi Petserimaa suurtalupidajad aadeliseisusesse ei olnud wastu wõetud.

Nii on Petserimaal talu mõiste hoopis teine, kui meil ja teiseks on Petserimaa suured talud oma õiguslise järje poolest teistsuguses olukorras, kui meie talud. Sellega on põhjendataw, mispärast Petserimaal ette nähakse vähemate maade wõõrandamine, kui Eestis. Kõigemõjuwam põhjus selleks, mispärast ei wõi asuda sellele seisukohale, nagu on soowitanud mõned Riigikogu liikmed minna, on see, et sarnane seisukoht oleks risti wastu Petserimaa kodaniku õigusemõistele. Petserimaa kodanikule tundub, nagu oleks Eesti oma ääremaa, mille ta rahulepingu põhjal sai, enesest otsekui ära tõuganud. Kui teie tõesti sarnast muljet tahate Petserimaal tekitada, siis olge lahked ja asuge teise wariandi teostamisele.

Juhataja K. Wirma: Sõna on esimesel komisjoni aruandjal.

Aruandja J. Wain: Põhimõtted, mida härra Jürman siin ette tõi, ei ole mitte uued meie maaküsimuse lahendamise juures. Need olid juba 1919 a. Riigikogus arutusel. Maakomisjon arwab, et ei ole mingisugust tarwidust asuda teistsugustele alustele Petserimaa maaseaduse wastuwõtmisel, kui see Eestis oli. Nimelt ei ole tarwis siin asuda maa sunnimüügi juurde. Iseäi rühm, kuhu härra Jürman kuulub, vähemasti mitmed selle rühma liikmed tunnistawad, et maareform, mida meil praegu teostatakse, on sarnane, mille wastu mõtteta waielda oleks, ja mida warem seda edasi teostatakse, seda parem on meie riigi majandusele. Härra Jürman ütles, et Petserimaal minnakse talude wõõrandamisele. See küsimus ei jäänud komisjonis arutamata. Talude suurus, mis Petserimaa kohta maksew, on 44 tiinu: härra Jürman'il on ka see teada. Seadused määrawad talu suuruse, kui talusid hakatakse kogukondade maast välja mõõtma. Mis aga puutub nendesse endiste Wenemaa kubermangude maadesse, mis väljaspool kogukondade maid

on, siis on need bojaaride, udellide, riigimaad, ega saa seda üldse talumaaks nimetada. Need on huutorid. Nende omanikkudel, nagu siin viimase eelkõneleja rkl. Ast'i poolt ette toodi, on samasugused õigused, nagu endistel suuremate maatükkide omanikkudel, ainult nendel on maad vähem käes, siis arwati mitu inimest kokku ja nad said hulga peale ühe hääle. Mis puutub sunduslikusse müümisesse, millest Riigikogu liige Martna rääkinud, siis awaneb siin sama võimalus, mida Soomes käsitati. Popside küsimus on lahendamata. On meie taluomanikkudele Soome eeskuju armas, kindlustatagu popside eluasemed. Meie arwame, et maareform peab saama endiste põhimõtete järele läbi wiidud, iseäranis piinlikult peaks aga wõtma seda küsimust Petserimaal ja Narooa-taguse maade juures, sest et inimesed nendel maa-aladel endid, oodates maaseadust ülearu kaua, on hakanud pidama teise järgu kodanikkudeks. Seal on laiali lagunenud arwamine, nagu ei wõetaks nende seisukorda tarwilikult tõsiselt, nagu ei tahetaks samade radikaalsete abinõudega nende olukorda parandada. See osa, mille kohta ma aruandjana siin esinen, leidis ainult võimaliku olewat maawõrandamist riigile läbi wiia.

(Juhatama hakkab esimees **J. Kukk**.)

Juhataja J. Kukk: Lõpusõna on teisel aruandjal.

Aruandja A. Kerem: Räägitakse ühesugustest põhimõtetest maareformi läbiwiimisel terwes Eestis, aga sellejuures tahetakse Petserimaal maksma panna just eripõhimõtted maareformi alal. Mina ei oleks mitte waielnud selle wastu, kui maaseadus tema täies ulatuses oleks laiendatud Petserimaa peale, kuid nagu ma juba enne tähendasin, et saa maaseadust oma wõrandamise wiisidega, mis rüütlimõisade kohaselt wälja arendatud, laiendada talude peale, olgugi Petserimaal. On etteheiteid waba likwideerimise wiisile tehtud; minu arwates läheb sel teel maa just tegelikkude põllumeeste kätte, ilma et ametnikud ja teised wõimumehed oma huwides tegutseda saaksid. On meilgi ametnikkude ülekohtust räägitud, kuid seal maal, kus rahwas vähem arenenud on, nagu Petserimaal, seal saawad need wäärnähtused tihemini weel korduma. Loen oma kohuseks tähelepanu ka selle peale juhtida, et teatawad rah-

wuslised wastolud nendes ääremaades olemas on. Et maasaamise õiguste äärmääramise juures nimetatud wastolud end tugewasti awaldama saawad, ei ole kahtlust, ja et sellejuures ühele ehk teisele rahwusele ülekohtu tehakse, on ka selge. Sellepärast ei saa mina I wariandi poolt olla, aga arwan, et kui nendest wariantidest üks ehk teine otsustatud, siis oleks loomulik peale selle seadus komisjoni tagasi anda enamusesaanud wariandi kohaselt ümbertöötamiseks.

Juhataja J. Kukk: § 1 kohta on ette pandud 2 warianti. Esiteks, mida esitab esimene aruandja. Teine wariant on kaugemale ulataw, siin on lahkumineku wõõrandatawate maade suhtes. Panen teise wariandi esimesena hääletamisele, ilma et maaüksuse ülemäär ära oleks määratud. (Hääletatakse.) See ettepanek on 31 häälega, 19 wastu tagasi lükatud. Panen § 1, nagu ta esimese aruandja poolt ette kantud, hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu. Sellega on § 1 esimeses wariandis wastu wõetud.

Aruandja J. Wain (loeb): § 2. Wõõrandamise alla kuuluwad § 1 tähendatud maakondades mõisad ja maad, mida kogusuuruses ühe omaniku päralt üle 75 tiinu ühes kõigi päraltolemistega.

Juhataja J. Kukk: Sõna on teisel aruandjal.

Aruandja A. Kerem (loeb): (II wariant). § 2. Maomanikkudele, kelle maa wõõrandamise alla kuulub § 1 alusel, jäetakse õigus 2. aasta jooksul, käesolewa seaduse jõusseastumise päewast arwates, wõõrandamisele kuuluwast maast wäikemaapidamisi lahutada ja neid wõõrandada maata Eesti riigi kodanikkudele, mille juures lahutatud maaüksused, kui ka järelejäanud osa põhikrundist wõõrandamata jääb, kui ühe omaniku päralt kogusuuruses üle 75 (100) tiinu maad ei ole peale ülemalnimetatud kaheaastase tähtaja.

J. Piiskar (is.): Rkl. härra Kerem'i poolt ettekantud paragrahw käsitab peasjalikult seda, mis esimese paragrahwi wastuwõtmisega juba otsustatud on ja sellepärast ei ole tarwilik siin üksikasjaliselt peatada. Sisuliselt läheb see paragrahw märksa lahku samast paragrahwist esimeses wariandis. Mina ei kawatsenud seda paragrahwi sisuliselt arutada. Taht-

sin ettepaneku teha esimese variandi teise paragrahwi juurde, nimelt 75 tiinu asemele wõtta 50 tiinu ja põhjendan seda sellega, et Petserimaal on 50-ne-tiinuline koht küllalt suur selleks, et saada katsetalusidki. Kui 75 tiinulist normi alandatakse, awaneks wõimalus rahuldada neid, kes maanälga kannatawad Petserimaal. Neid on aga seal väga palju.

W. Grigorjew (tõer.): Я всецело присоединяюсь к предложению депутата Пийскара. В одних руках не может быть сосредоточено больше трудовой нормы, столько сколько может обработать семья с парой лошадей.

В зависимости от качества почвы трудовой нормой приходится считать в Печерском крае 20—40 десятин.

A. Jürman (põl.): Et ka härra Piiskar'i poolt ettepanek tehti, wäikekohtade asutamiseks, paistab mulle väga inelik olewat. Tema, kui iseseisew sotsialist oleks pidanud kaitsma suurpõllupidamist, oleks pidanud mõisade allesjätmist nõudma, mida haritakse kommunistlisel alusel, siis oleksin ma temast aru saanud.

Ma tahtsin peatada nende statistiliste andmete juures, mis on kogutud Petserimaa kohta. Härra Grigorjew tähendas siin, et mida wäiksem maatükk, seda paremini saab ta haritud ning soowitas väga hingemaade taolisi wäikekohti. Mina pean tähendama, et lugu hoopis wastuoksa on. Kui maatükk juba liiga wäikseks jääb, siis ei ole tema mitte enam kasulik, iseäranis põhjapool, põhjamaa kliimas. Lõunapool wasta küll, nagu näituseks Lõuna-Saksamaal on õige wäikesed popsikohad weel kasulikud pidada, meil aga mitte. Meie tegelik elu on näidanud, et kõigeparemad kohad on 30-ne kunni 100-ja tiinulised, sest et meie kliimas neis kõige paremini majapidamisi korraldada wõib. Et meie ja Petserimaa kliimal mingisugust wahet ei ole, siis ei wõi ka seda oletada, et seal popsikohad kasulikud oleks. Sellepärast ei wõi kuidagi lubada, et normaal talukohad ära wõõrandatakse ning ära lõhutakse hingemaa kohtadeks, põhjendades sellega, et wäiksemad maatükid paremini haritud saawad. Kõike seda wõiks põhjendada ainult sellega, et inimesed tahawad maad saada ja meie peame neile andma, see oleks ainukene tõsine wäide. Et meie aga igakord inimeste rahuldamiseks lollusid peaksime tegema, lõhkuma ja häwitama, seda ei

tohiks Riigikogu mitte lubada. Kui meie waatame Petserimaa hingemaade kasutamist, siis näeme, et just selle maaliigi peal kõlbmata maa protsent kõige suurem on. Kui wõrrelda hingemaade, eramaade ja riigimaade kõlbmata maapinda protsentides, siis näeme järgmist: hingemaade peale langeb kõlbmata maapinnast 78%, eramaade peale 11% millegagi ja riigimaade peale umbes 10%. Tähendab, et kõige suurem protsent kõlbmata maad Petserimaal langeb hingemaade omandusseks. Sellest näeme, et hingemaade pidamine ei ole küllalt otstarbekohane, seal jääb palju maapinda weel harimata. Petserimaal tuleks eestkätt hingemaade kruntiajamisega rutata ja sellekohane seadus välja anda, kuna seal praegu hingemaade kruntiajamist endise Stolõpini seadusega teostatakse. Hingemaade ärakaotamisega ning maa kruntiajamisega oleksime palju rohkem wõitnud, kui mõnekümne suurema talu lõhkumise ning mõnesaja talu juurdetegemisega kätte saadakse. Mis nüüd sellesse puutub, et meie peame rahwa meeleolu silmas pidama, siis ei wõiks mitte majanduslikes küsimustes masside nõude järele käia. Mina arwan, et meeleolu on kunstliselt üles õhutatud ja seda ei suudeta likwideerida wäheese eramaade kätte jagamise läbi. Ütleme, et seal nüüd 3% maatainimestest maad saab, kuna aga 97% ikkagi ilma jääb, mis on siis sellega wõidetud? Mina arwan, et see kunstliselt ülesõhutatud meeleolu isenesest laheneb. Meie oleme näinud, kuidas meil aast-aastalt maa järele tung isenesest wäheneb. Inimesed hakkawad ise kainemalt asja peale waatama ja ainult tõsised põllumehed jääwad põllumeesteks, kuna kerges meeleolus hakanud põllumehed isenesest kaowad. Seda tõendab meile ka väga selgelt Wenemaa elu. Seal anti sarnase massi nõude peale kõik mõisad rahwa kätte, kuna nüüd juba Pihkwa kubermangus pakutakse mõisad omanikkudele tagasi. Meie ei tohi lõhkumise tööga rahwast kainemale meeleolule wiia. See läheks liiga kalliks meie noorele riigile maksma. Meie peame otskohe üttelema, et kaugemale ei wõi minna, rahwa meeleolu peab kainenema. Eksperimentide tegemine põllumajanduse alal suurel määral on riigi majanduse jõu lõhkumine.

Juhataja **J. Kuk**: Kõnelejate nimemiri on läbi. Lõpusõna on aruandjal rkl. Kerem'il.

Aruandja A. Kerem: Kui siin ette toodi, et nende 112 talu juurdewõtmisega rikume ainult 112 isiku meeoleu, kui meie neid aga ära jagame, parandame 9000 meeoleu, siis pean selle wastu ütlema, et sel korral, kui meie seda maad ära jagame, igaüks neist 9000-st ainult $\frac{3}{4}$ tiinu saaks. Mina ei usu, et petserlaste meeoleu oleneb sarnasest armuandest ja see ainult wäike nali oli, mis rkl. Grigorjew siin ette tõi.

Teiseks tahan tähelpanu selle peale juhtida, et meie nende talude ärajagamisega, mis üle terve Petserimaa laiali pillatud on, kus siin 4—5 tiinu ja seal 10 tiinu tuleb jagada, suurt tööjõudu rakesse paneme, ilma tõsiste tagajärgedeta ja tarwidusega, kuna hingemaade planeerimine teisele plaanile jäetakse, mis iga tahes otstarbekohane ei ole.

Juhataja J. Kukk: Lõpusõna on teisel aruandjal rkl. Wain'il.

Aruandja J. Wain: Et hingemaad tarwis korraldada oleks, on küll õige, aga maakommisjoni ülesandeks ei olnud eel-nõu sarnases ulatuses täiendada, kuna walitsuse poolt selleks mingisugust ettepanekut ei olnud. Et hingemaa juures kõlbmata maa protsent suurem on, ei tähenda weel seda, mida siin ette toodi; sel ajal, kui talupojad wabaks lasti, anti neile kõige halwem maa kätte. (W. Linnamägi (kristl.): Ohakad kaswasid peal ja kiwa oli täis.) Ma olen Wenemaal elanud ja tean, kuidas seal olud on. Anti kõige halwemad ääremaad kätte ja selle tõttu on nad mitte ainult üles harimata, waid wõimatu on neid üles harida. Mis puutub sellesse, kas norm peaks olema 50 tiinu wõi 75, siis ei ole see põhimõtte küsimus ja jääb Riigikogu otsustada.

Juhataja J. Kukk: Sõna on faktiliseks märkuseks aruandjal Kerem'il.

Aruandja A. Kerem: Kui meie wõrdleme kõlbmata maa protsentide wahekorda mõisades ja talumaadel sisemaal, siis leiame, et talumaadel kõlbmata maade protsent wähem on.

Juhataja J. Kukk: Esimese wariandi kohta on parandus tulnud rkl. Piiskar'i poolt: „75 tiinu asemele panna 50 tiinu“. Siis on weel II wariant paralleel-ettepanekuna. Panen esimeseks hääletamisele rkl. Piiskar'i paranduse. (Hääletatakse.) Parandus on enamusega tagasi lükatud.

Panen siis § 2 teise wariandi rkl. Kerem'i poolt ettekantud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Teine wariant on enamusega tagasi lükatud. Panen hääletamisele § 2 aruandja Wain'i poolt ettekantud kujul. (Hääletatakse.) § 2 on komisjoni poolt ette pandud kujul enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Wain (loeb): § 3. Wõõrandamise alla ei kuulu peale maa-seaduse § 1 märkus 1 tähendatud asutuste maid ka külakogukondade päralt olewad maad, samuti jääb wõõrandamata igast wõõrandatawast maaüksusest 50 tiinu kõlbulikku maad ühes tarwiliste majapidamiste hoonetega. Oli ühe maa-koha peal 1. maiks 1921 a. iseseiswa majapidamisega kaasomanikka, siis jäetakse igaühele alles kunni 50 tiinu kõlbulikku maad.

Juhataja J. Kukk: Sõna on paralleel-ettepaneku ettekandmiseks teisel aruandjal rkl. Kerem'il.

Aruandja A. Kerem: II wariandi § 3 kõlab järgmiselt (loeb):

Maade wõõrandamisel § 2 alusel on ostueesõigus wõõrandatawa maa peal asuwatel wäikerentnikkudel, kellel mitte üle 10 tiinu maad kasutada ei ole, selles suuruses, mis nende käes praegu kasutada on, kui nimetatud rentnikkudel omal mujal maad ei ole omanduseks ehk muul wiisil kasutada.

Märkus 1. Rentnik, kes ostueesõigust tarwitada tahab, peab hiljemalt 6 kuu jooksul, selle seaduse jõusseastumise päewast arwates, kohalikule wallawalitsusele sellest teatama, kes 14 päewa kestel kohustatud on awaldatud soowist wastawale maaomanikule teatama.

Märkus 2. Kui rentnik 6 kuu kestel eesõiguse tarwitamise soowist on teatanud, pikendatakse käesolewal aastal makswad renditingimised § 2 nimetatud 2 aasta kestel, mille wältusel praegune maaomanik kohustatud on maad uuele omanikule ära müüma ja üle andma.

Märkus 3. Wõõrandatawate wäikekruntide lahutamiseks planeerimise tööd on kohustatud korraldama praegune maaomanik, mille juures kulud ostja ja müüja wahel pooleks jagatakse.

Märkus 4. Uute kohtade piiritamisel tuleb silmas pidada riigimaade pla-

neerimiseks ülesseatud põhimõtteid ja juhtnõore, mille juures rajatawad kohad võimalikult ühte tükki saaksid aetud. Eraldatava väikekoha rentnikul on selle juures õigus nõuda, et rajataw koht kogupinna kui ka väärtuse poolest vähem ei oleks, kui waremalt tema käes kasutada olewad rendimaa tükid kokku.

Märkus 5. Maahind ja selle tasumise viis määratakse poolte wahel kokkuleppel, kui kokkuleppele ei jõuta, on ühel pooltel õigus nõuda hinnamäärasid ja tasumise viisi, nagu see riigimaade likvideerimisel ette saab nähtud.

Lisan siia juurde, et see paragrahw täiel määral kinnitab väikerentnikka. See õigustab väikerentnikka asuwal maal täisõigusliseks peremeheks olla, mille juures kulud neil kõrgemale ei tõuse kui riigimaade juures.

K. Koemets (toer.): Teen selle paragrahwi juurde ettepaneku teises reas sõna „külakogukondade“ järele panna sõnad „ja ühisuste“. See seaduse paragrahw on tulnud wenekeelsest ümberpanekust ja seal on ette nähtud sõnad: (селенный и сельский общества и земельных товарищества, Х т. 3 ч. св. зак. ст. 2). Nii et siin tõlkes on tulnud wiga ja sellepärast teen ka mina oma ettepaneku.

J. Piiskar (is.): Ma teen samasuguse paranduse, nagu eelmise paragrahwi juurde ja nimelt vähendada nende maaüksuste suurust, mis wõõrandamise alla ei kuulu. Nii ka selle maaosa suurust, mis jäetakse endistele omanikkudele. Harilikud kohad Petserimaal ei ulata kaugetki 50 tiinuni, mis selles paragrahwis on normiks seatud. Igaüks teab, kuidas Petserimaal maaolud on, seal ei ulata harilikud normid üle 10—20 tiinu. Arwan, et seaduseelnõus esitatud 50-e tiinu asemel oleks palju wastuwõetawam poole wäiksem norm. Sellepärast panen ette käesolewas paragrahwis 3-s ja 4-s reas 50 tiinu asemel wõtta 25 tiinu, mis sealsetele maaoludele enam wastab. Peale selle panen ette selle paragrahwi juurde wastu wõtta märkus: „Kõik wõõrandatava maa-ala kohta pärast 2. weebruari 1920 a. tehtud müügilepingud tunnustatakse maksuwusetaks“. See märkus lahendab teatawas mõttes maaseaduse läbiwiimist. Wõib tulla niisugune nähtus, et kõigi maatükkide peale, mis wõõrandamise alla tulema peawad, on tehtud müügilepingud, mille põhjal tegelikult midagi wõõrandada ei tohi. Ja need, kellele

maad § 4-da järele anda tahetakse, jääwad täiesti sest ilma. Maa satuks inimeste kätte, kes teda jälle edasi müüwad ja niimoodi muutuks maa sahkerdamise objektiks.

K. Ast (sd.): Mina tahtsin sõna wõtta rkl. Piiskar'i poolt ettepanud kahe paranduse kohta, nimelt tahtsin ma toetada tema poolt tehtud märkust. Mina oleks seda märkust küll eriparagrahwina pärast § 3 wastuwõtmist ette pannud. Kuid lõppude lõpuks on see ükskõik, kus see parandus on, kui ta seaduses sees oleks. Mis jaoks seda parandust tarwis on, selgub sellest, missugune alus meil juba § 2-es wastu wõetud. Pärast selle seaduse wastuwõtmist hakkab riik faktiliselt wõõrandamist teostama. Kui riik wõõrandama hakkab, wõib kergesti niisugune juhtumine ette tulla, et tema ei leia enam maatükki eest, mis oleks suurem kui 75 tiinu. Pärast seda, kui seadus wastu wõetud, wõib kindlasti juhtuda, et inimesed, kellel 75 tiinu maad, müüwad 10—15-tiinuliste tükkidena maa edasi ja wõõrandada ei ole seal mitte midagi. Tegelikult aga ei ole mingisuguseid ostu-müügi lepinguid realiseeritud. Kui ei taheta selle seadusega tühja hoopi õhku anda, tuleks need lepingud, mis pärast 2. weebruari 1920 a. tehtud, tühjaks tunnistada. Et seal maaseadus tuleb, teadsid mõisnikud ja 75-tiinu suuruse maakoha taluomanikud ja püüdsid maast lahti saada, sest maaseaduse maksmahakkamisest teadsid nad juba enne Riigikogu walimisi. Seda teadsid ka need, kelle käest maid wõõrandada mõeldi, seda teadsid mõisnikud, seda teadsid ka 75-tiinuliste talude pidajad ja katsusid muidugi oma liikumata warandusest lahti saada, enne kui see nende käest sundlikul teel ära wõetakse. Nii wiisi, ühelt poolt mõisnikud katsusid oma warandusest lahti saada, teised jälle arwasid, et nüüd on naras aeg osta, et ostmine, wõib olla, õnnestab ja rahwaesitajate kogu sanktsioneerib ostmise. Ja nii, teatawa hasardi mõjul wõi ühepäewa kasulõikamise lootuses leidsid ostjad. Need on kõik aineliselt warustatud inimesed, kellel maad mitte selleks waja ei olnud, et teda adra alla panna, waid kes oma käe wälja sirutasid ainult sellepärast, et paras juhus oli tulnud. Nad arwasid, pärast sõda on nii mõnigi spekulatsioon õnnestanud, mispärast ei wõiks siis ka maaga spekulatsioon õnnestada, pealegi, kus teada oli, et Riigikogus põllumeeste

rühmal rõhuw enamus, kelle kalduwusi meie teame. Nende poolt lootsid ostjad toetust. Ainult selle lootuse pärast ostsid nad maad nende inimeste eest ära, kellel õigus oleks olnud maad saada maa-reformi teostamise järele. Nii ei saa mingid moraalsed põhjused mõõduandwad olla nende ostulepingute tühjaks tunnistamise juures. Oma poolt toetan Riigikogu liikme Piiskar'i poolt ettepannud märkust § 3 juurde.

Juhataja **J. Kukk**: Lõpusõna on esimesel aruandjal.

Aruandja **J. Wain**: Rkl. Koemets'a poolt toodud parandus on väga väikeseks täienduseks paragrahwi juurde. Iseenesest on „semelnoe towaristchestwo“ samade külameeste kogud. Maatükid, mis niiwõrd väikesed, wõiwad ka wõõrandamata jääda; ühinen selle parandusega. Mis aga puutub teise parandusse, siis oli ta komisjonis ühes lisandustega arutusel, ja nende lisanduste pärast ei saanud ta tarwilikku häältarwu. Sellepärast tuleb see Riigikogus uuesti hääletada.

Juhataja **J. Kukk**: Lõpusõna on teisel aruandjal:

Aruandja **A. Kerem**: Siin on ettepanek tehtud, mis nõuab lepingute tühistamist. Algtekstis on see küsimus § 4 all, praegu aga § 3-das. Kuid siin juures pean ma tähendama, et kui see küsimus 1-es wariandis ettepannud kujul otustatud saab, siis talitab Riigikogu käesolewa seaduse arutamisel eripõhimõtte järele. Siitamaani on Riigikogu ikka sellel seisukohal asunud, et mitte seadusi anda, millel tagasiulataw iseloom on.

Juhataja **J. Kukk**: Sisse on tulnud järgmised parandused: Rkl. Piiskar'i poolt on ette pandud § 3 wõtta „50 tiinu“ asemel „25 tiinu“, rkl. Koemets'a poolt — § 3-das 2 reas pärast sõna „külakogukondade“ juurde lisada „ja ühisuste“ (селенные и сельския общества и земельныя товарищества X т. 3 часть св. зак. ст. 2.) ja siis eriti märkus § 3 juurde rkl. Piiskar'i poolt: „Kõik wõõrandatawa maaala kohta pärast 2. weebruari 1920 a. tehtud müügilepingud tunnustatakse maksusetaks“. Kõige pealt panen rkl. Koemets'a paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu on wähemus. See parandus on nähtawa enamusega vastu wõetud. Järg-

misena tuleb hääletamisele rkl. Piiskar'i parandus, wõtta 50 tiinu asemel 25 tiinu. (Hääletatakse.) Enamus on vastu. Parandus on nähtawa enamusega tagasi lükatud. Edasi tuleb hääletamisele rkl. Piiskar'i märkus § 3 juurde. (Hääletatakse.) Ettepanek on 22 häälega 19 vastu tagasi lükatud. Panen hääletamisele § 3 rkl. Kerem'i poolt ettepannud kujul. (Hääletatakse.) Enamus on vastu. Ettepanek on tagasi lükatud. Panen hääletamisele ettepaneku, mille aruandja rkl. Wain ette kandis. (Hääletatakse.) Wähemus on vastu. Ettepanek on vastu wõetud.

Aruandja **J. Wain** (loeb): § 4. Väikemaapidajatel, kelle rendilepingud 22. märtsi 1922 a. („Riigi Teataja“ nr. 44) seadusega pikendati, wõi kelle rendilepingud peale 1. maid 1922 a. mitte suurema, kui 22. märtsi 1922 a. seaduses näidatud, maatüki kohta jõus olid, on 10. oktoobri 1919 a. wastuwõetud maaseaduse § 22 ettenähtud rendilolewate väiketalude pidajate õigused.

Aruandja **A. Kerem**: Riigikogu poolt I lugemisel wastuwõetud § 4 tekst oli teistsugune, kui aruandja rkl. Wain ette kandis. II wariandi poolehoidjate ettepanek on järgmine (loeb): § 4. Maad, mida omanik ise kahe aasta kestel §§ 2 ja 3 alusel likwideerinud ei ole, antakse wälja põllutöoministeriumi korraldusel 10. oktoobri 1919 a. maaseaduses ettenähtud korras riiklikkude maatagawarade kohta.

K. Koemets (töer.): Panen ette § 4 vastu wõtta järgmisel kujul: „Wõõrandatawate maaosade kohta tehtud kreposteerimata müügilepingud tunnustatakse maksusetaks, kui nad on tehtud peale 2. weebruari 1920 a.

Märkus 1. Wõõrandatawate maaalade kohta peale 2. weebruari 1920 a. tehtud notariaalsed müügilepingud tunnustatakse maksuwaks, kui ostetud maa kogusuurus ei ulata üle 25 tiinu ja kui ostja kätte ühes tema endise maaomandusega ei koonu üle 25 tiinu maad.

Märkus 2. Märkus 1-ses tähendatud ostu-müügi lepingud tunnustatakse maksusetaks maatükkide kohta, mis rendilepingute pikendamise seaduse (22. märtsist 1922 a. „Riigi Teataja“ nr. 44) põhjal rendil on.“

W. Grigorjew (töer.): Мой коллега Коеметс внес предложение, чтобы нотариальные договоры о продаже, заключенные по отношению к отчуждаемым участкам после 2-го февраля 1920 г. признаются действительными если величина купленной земли не превышает 25 дес. в общем. Я это предложение поддерживаю. Я не представляю себе закона без этой поправки, господа. Ведь земля фактически уже распродана. Государство необходимо должно иметь, хотя в небольшом количестве, свой земельный фонд, дабы уплатить по срочному нравственному векселю, выданному им солдатам. Войдите — получите землю, говорили им в самый критический момент жизни государства. Поэтому это предложение необходимо принять.

По этому параграфу у меня есть и свое предложение, не менее важное. Это предложение по лесному вопросу. Я предлагаю: все сделки специально на лесные участки, совершенные после 2-го февраля 1920 г. считать недействительными. Нам нужно все жалкие остатки наших лесов сосредоточить в одних руках, т. е. распоряжение государства или местных самоуправлений.

Европейская война нам всем доказала, что когда в одной или другой местности становится недостаточно продуктов, то последние должны быть сосредоточены в одних незаинтересованных руках и должны распределяться по карточной системе. Поверьте, господа, что в Печерах с дровами и лесным материалом создано точно такое же положение: нам необходимо перейти к карточной системе иначе с наступлением зимы 80% горожан останется без дров. Кроме того лес, оставшийся в частных руках, тем или иным путем скоро будет весь вырублен. Имейте в виду, что законодательная ошибка, допущенная по земельному вопросу, могла бы быть впоследствии законодательным же путем и исправлена. Ошибка законодательного учреждения по лесному вопросу может быть исправлена не раньше, как лет через 40—60.

Juhataja J. Kukk: Sõna on Riigikogu liikmel Kerem'il.

A. Kerem (rhw.): Siin, härra Grigorjew soovitas midagi, mis õige naeruväärt on, nimelt, et riigimetsa metsawahide abil walitseda, kes palka ei saa, waid ainult mõne kuiwa puu tasuks saawad. Ma arwan, härra Grigorjew jättis selle juures ütle mata kuipalju neid terweid puid on, mida sarnased metsawahid warastawad. Siis on aga teine asi, mis rkl. Koe-

mets'a poolt ette pandi. Ma saan sellest weelgi kuidagi aru, kui öeldakse, et meie ei tunnista üldse tehtud lepinguid, aga kui meie sarnasele seisukohale asume, et ühte tunnistame, kelle nägu rohkem meeldib, teist aga mitte, et meie ei tunnista seda makswaks, kes 25^{1/2} tiinu ostis, see on spekulant, kes 25 tiinu ostis, see ei ole ehk kellel enne oli 10 tiinu ja juurde ostis 15, see on jällegi spekulant. Sarnase mõõdupuuga meie kuidagi mõõta ei saa. Sarnase paranduse poolt, nagu härra Koemets seda tegi, ei saa ma hääletada.

J. Piiskar (is.): Rkl. Koemets tegi paranduse § 4 juurde. See ettepanek käsitab aga hoopis teist küsimust kui maa-seaduse komisjoni eelnõu, tema parandus on uus küsimus. Mina arwan, et rkl. Koemets päris õieti talitas, kui ta ütles, et see paragrahw sel kujul wastu wõtta, sest tema parandus on üks uus paragrahw. Rkl. Koemets'a ettepanek wõib seaduses olla ja peale selle wõib ka siin § 4 arutusele tulla. Selles mõttes teen ettepaneku hääletada rkl. Koemets'a ettepanekut mitte kui paralleel-ettepanekut, waid kui uut paragrahwi.

Juhataja J. Kukk: Sõna on rkl. Wain'il.

J. Wain (sd.): Ma leian, et härra Koemets'a poolt ette pandud parandus hoopis teisi asju käsitab, kui seaduseelnõus § 4, mispärast mõlemad paragrahwid wõiwad saada wastu wõetud. Teiseks peab maa jääma nende kätte, kes teda tegelikult hariwad. Mind isiklikult ei rahulda märkus 2 täielikult. Peale pikenadute wõiwad olla rendilepingud, mis olid jõus peale 1. maid poolte wastastikusel kokkuleppel. Härra Koemets ütles, et sarnaseid ei ole, kuid Petserimaalt saadud andmed räägiwad teist keelt, näituseks, andmed Panikowitschi wallast. Sellepärast sel juhtumisel, kui märkus 2 peaks wastu wõetama, panen ette seda täiendada järgmise lisandusega: „ja maatükide kohta, mille rendilepingud olid jõus peale 1. maid 1922 a. poolte wastastikusel kokkuleppel“.

Juhataja J. Kukk: Sõna on rkl. Kerem'il.

A. Kerem (rhw.): Et eksiarwamisi ei tekiks, wõtsin mina sõna, mitte selle wariandi kaitseks, mille esitaja mina siin olen, waid sellepärast, et mul praegu weel selge ei ole, mis põhjal meie seadust arutame, missugune tekst algtekstiks loetakse. (W. L i n n a m ä g i (kristl.): K u i -

das kellelegile meeldib.) Kui mõlema variandi peale, kui paranduste peale waadatakse, siis missugune on seaduse algtekst? Kui aga algtekstiks loetakse I lugemisel wastuwõetud tekst, siis ei ole mingisugust tarwidust parandust teha. Nähtawasti on Riigikogul praegu weel selgusetu, missugune tekst algtekst on.

K. Koemets (töer.): Ma tahtsin ainult ütelda, et sel korral, kui § 4 sel kujul, nagu mina seda ette panin, wastu wõetakse, praegune § 4 wiienda paragrahwina wõtma peaks.

A. Jürman (põl.): Siin on tõepoolest selgusetu, missugune tekst algtekstiks lugeda. Õiguse järele peaks I lugemisel wastuwõetud tekst algtekst olema. Seda ei ole siin aga keegi ette kannud. Härra Wain kandis oma paranduse ja härra Kerem ka oma paranduse ette. Meie kuulsime küll, et härra Kerem tähelpanu juhtis algteksti § 4 peale, kuid, kui aruandja, ei ole ta seda ette kannud ja loomulikult ei saa seda hääletada. Kui keegi oma kõnes mingisugust paragrahwi puudutab, siis ei ole paragrahw sellepärast weel ette kantud. (Pahemalt poolt: Teie seda paragrahwi ka ette ei kannud.) Ei, mina seda ette ei kannud.

Aruandja A. Kerem: Tekib lahkarwamine aruandjate wahel, kes algteksti ette kandma peab, sest kumbki aruandja kandis ainult oma variandi ette.

Aruandja J. Wain: Kelle ülesandeks on läbikukutatud paragrahwide ettekandmine? Mina arwan, et neid ette kanda ei ole mõtet. Pärast seda, kui härra Koemets teatas, et tema paragrahw ei waidle komisjoni paragrahwi wastu, ei ole mul midagi selle wastuwõtmise wastu.

Aruandja A. Kerem: Kuna siin praegu täiesti selge ei ole, missugust teksti algtekstiks lugeda, nõuan mina I lugemisel wastuwõetud § 4 eriti hääletamist.

Juhataja J. Kukk: Sisse on tulnud järgmised parandused: Kõige pealt härra Koemets'a poolt uus paragrahw, mis käib järgmiselt:

„Wõõrandatawate maaosade kohta tehtud kreposteerimata müügilepingud tunnustatakse makswusetaks, kui nad on tehtud peale 2. weebruari 1920 a.

Märkus 1. Wõõrandatawate maaalade kohta peale 2. weebruari 1920 a.

tehtud notariaalsed müügilepingud tunnustatakse makswaks, kui ostetud maa kogusuurus ei ulata üle 25 tiinu ja kui ostja kätte ühes tema endise maaomandusega ei koonu üle 25 tiinu maad.

Märkus 2. Märkuses 1-es tähendatud ostu-müügi lepingud tunnustatakse makswusetaks maatükkide kohta, mis rendilepingute pikendamise seaduse (22. märtsist 1922 a. „Riigi Teataja“ nr. 44) põhjal rendil on.“

Selle kohta on tehtud parandus rkl. Wain'i poolt tingimisega, kui see paragrahw wastu wõetakse. Rkl. Wain'i parandus käib järgmiselt: Rkl. Koemets'a paranduse märkus 2 lõppu juurde lisada: „ja maatükkide kohta, mille rendilepingud olid jõus peale 1. maid 1922 a. poolte wastastikusel kokkuleppel.“

Siis on rkl. Grigorjew'i poolt parandus: § 4-da (I variant) juurde lisada märkus: „Ostu-müügi lepingud metsakohtade peale, mis pärast 2. weebruari 1920 a. tehtud, loetakse makswusetaks.“

Panen need parandused sissetuleku järjekorras hääletamisele. Kõige enne panen hääletamisele härra Koemets'a poolt ettepanud paragrahwi. (Hääletatakse.) 26 häälega 16 wastu on see paragrahw wastu wõetud. Panen nüüd rkl. Wain'i poolt ettepanud paranduse rkl. Koemets'a paragrahwi kohta hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu, — seega on parandus wastu wõetud. Siis on rkl. Grigorjew'i parandus. (Hääletatakse.) Enamus on wastu, — seega on parandus tagasi lükatud. Siis tuleb hääletamisele § 4 teises variandis. (Hääletatakse.) Enamus on wastu, — seega on § 4 teises variandis tagasi lükatud. Panen § 4 aruandja Wain'i poolt ettekantud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu, — seega on § 4 wastu wõetud. Rkl. Koemets'a parandus on § 5. all märgitud ja III lugemisel wõib sellekohaseid parandusi teha.

Aruandja A. Kerem: Olen waremalt selle peale tähelpanu juhtinud, et siin ei ole mitte harilikku, waid erakordse maa-wõõrandamisega tegemist. Leian tarwiliukuks, et maade wõõrandamine ja tasuküsimus mitte ei saaks lahutatud. Et see küsimus peab kokkukõlas ära otsustatud olema, kas maa eest tasu makstakse, wõi mitte. Ja sellepärast teen täiendawa ette-

paneku, mis järgmiselt käib: „§ 6. Maade eest, mida selle seaduse põhjal riigile wõorandatakse, makstakse tasu. Tasu suurus ja tasumise kord määratakse sellekohase eriseadusega.“

K. Ast (sd.): Selle härra Kerem'i ettepaneku peale ei saa ma teisiti waadata, kui ühe osa peale sellest paranduste seeriast, mis härra Kerem tänä siin ette pani. Härra Kerem läks sellest seisukohast välja, et Petserimaa jaoks tuleks anda eriline maaseadus. Riigikogu on wastu wõtnud esimese wariandi sellest seadusest, sellega eitanud Petserimaa erilist maaseadust. Käesolew seadus ei ole mitte iseseisew Petserimaa maaseadus, waid maaseaduse laiendamise seadus Petserimaa maa-alade peale. Kuna Riigikogu juba olewas maaseaduses on wastu wõtnud määrused, siis maksawad need määrused ka Petserimaa maa-alade kohta. Sellega oleks siis ka otsustatud tasuküsimus. (**A. Anderkopp** (töer.): Makswas maaseaduses ei ole tasumaksimine põhimõttelikult kindlaks määratud. **W. Linnamägi** (kristl.): Oelge otsekohe, et Teie ei taha maksta.) No, härra Linnamägi, miks Te nüüd nii hirmus kuri olete, Teil ju Petserimaal maatükki ei ole. (**Naer.**) Nõnda, et see lisaparahw täiesti ülearune oleks.

Juhataja J. Kukk: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Enamus on poolt. (Hüüded: Ära lugesda!) Soowitakse äralugemist. (Loetakse häält.) Ettepanek on 25 häälega 17 wastu wastu wõetud. See lisaparahw tuleks siis § 6 lõppu. Sõna on komisjoni aruandjal teise wariandi lõpu-arahw ettekandmiseks.

Aruandja A. Kerem (loeb): § 5. Wabariigi Walitsusele jääb õigus selle seaduse elluwõimiseks korraldawaid määrusi anda.

Juhataja J. Kukk: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on

see paragrahw tagasi lükatud. Sellega on see seadus teisel lugemisel läbi.

(Hüüded: Lõpetada!)

17. Järgmise koosoleku määramine. On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Sõna-soowijaid selle kohta ei ole. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Enne lõpetamist tuleks ära määrata järgmise koosoleku aeg ja päewakord. Juhatus poolt on ettepanek tänä kell 5 koosolekut pidada.

K. Ast (sd.): Teen ettepaneku koosolekut kell $\frac{1}{2}$ 6 määrata.

Juhataja J. Kukk: On ettepanek tehtud: 1) koosolek kell 5 ja 2) koosolek kell $\frac{1}{2}$ 6 ära pidada. Parin esimese ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud. Sellega langeb teise ettepaneku hääletamine ära. Juhatus poolt on järgmine päewakord ette pandud:

1. Seadus Eesti-Soome wahelise kauba- ja laewanduslepingu kinnitamise kohta — III lugemisel.

2. Seadus Eesti ja Prantsusmaa wahel tehtud kaubalepingu kinnitamise kohta — III lugemisel.

3. Normiwilja waheraha äratarwitamise seadus — II lugemisel.

4. Ajutise riigikontrolli seaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

5. Kontrollnõukogu liigete ja nende asetäitjate palgaseadus — II lugemisel.

6. Pärandusmaksu muudatuste seadus — II lugemisel.

7. Riigi 1922 a. kulude lisaelarwe — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Päewakorra kohta sõnawõtjaid ei ole. Wastu ei waielda. Loen päewakorra wastu wõetuks.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 3.40 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **Joh. Kukk.**

Abiesimees **K. Wirma.**

Sekretäär **A. Tupits.**

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..